

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Tereza Krsková

Československé opevnění v Králické pevnostní oblasti
a využití tohoto tématu v pedagogické praxi

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlášení:

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala zcela samostatně a použila pouze prameny uvedené v seznamu literatury.

Handwritten signature in black ink, reading "Kristová".

V Olomouci dne 13. 04. 2020

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Pavlovi Kopečkovi, Ph.D. za odborné vedení, vstřícnost a trpělivost při konzultacích a vypracování této práce.

Obsah

ÚVOD	6
1. Mezinárodní a domácí situace od vzniku první Československé republiky v roce 1918 do podepsání mnichovské dohody 29. 9. 1938.....	8
1.1. Mezinárodní situace	8
1.2. Domácí situace.....	10
1.3. Výběr efektivní obrany Československé republiky	13
2. Králická pevnostní oblast	15
2.1. Typy stálého opevnění a jednotlivých objektů v Králické pevnostní oblasti (LO, TO, Tvrz) 17	
2.1.1. Lehké opevnění (LO).....	17
2.1.2. Těžké opevnění (TO).....	18
2.1.3. Dělostřelecké tvrze	19
3. Teoretická a didaktická východiska práce	21
3.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)	21
3.2. Didaktika dějepisu	22
3.3. Regionální dějiny.....	22
4. Návrh tematického plánu a dějepisné exkurze.....	23
4.1. Konkrétní podoba činností v rámci jednotlivých vyučovacích hodin	24
4.2. První vyučovací hodina	25
4.2.1. Brainstorming a práce s mapou	25
4.2.2. Prezentace čs. pohraničního opevnění za pomoci kašírovaného bunkru.....	26
4.2.3. Tvorba plakátů.....	27
4.3. Druhá vyučovací hodina	28
4.3.1. Tvorba plakátů.....	28
4.4. Třetí vyučovací hodina	29

4.4.1.	Prezentace a hodnocení plakátů.....	30
4.4.2.	Instalace plakátů	31
4.5.	Čtvrtá vyučovací hodina	31
4.5.1.	Kaširované objekty a práce s mapou	32
4.5.2.	Statická nebo mobilní varianta obrany ČSR.....	32
4.6.	Pátá vyučovací hodina	33
4.6.1.	Ohlasy mnichovské dohody	34
4.6.2.	Bojovat nebo nebojovat	35
5.	Dějepisná exkurze do dělostřelecké tvrze Bouda – vchodový objekt K-S 22a	36
5.1.	Realizace exkurze	37
5.2.	Plán exkurze.....	38
ZÁVĚR	ZÁVĚR	40
SEZNAM LITERATURY	SEZNAM LITERATURY	41
SEZNAM ZKRATEK	SEZNAM ZKRATEK	44
SEZNAM PŘÍLOH	SEZNAM PŘÍLOH	45

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá československým opevněním budovaným mezi lety 1935–1938 v Králické pevnostní oblasti a způsobem využití tohoto tématu ve výuce dějepisu. Téma spadá do regionálních dějin Králicka a národních dějin 19. a 20. století, na které je v dnešní době kladen důraz při výuce ze strany Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání. Využití témat z regionálních dějin lze dále zařadit mezi současné trendy oborové didaktiky dějepisu.

Československé pohraniční opevnění je pro oblast Králicka důležité z pohledu historie i turistiky, neboť v tomto regionu můžeme nalézt velké množství těchto objektů v zachovalém stavu, a dokonce i otevřené pro veřejnost. Díky těmto skutečnostem je téma vhodné k využití ve výuce dějepisu na území Králické pevnostní oblasti. Ani jedna ze základních škol v králickém regionu nezařadila do svých školních vzdělávacích programů podobné či totožné téma. Jedná se o základní školy ve městech Králíky, Jablonné nad Orlicí a Klášterec nad Orlicí.

Cílem práce není výuka podrobných znalostí o československém pohraničním opevnění, ale osvětlení dějů, jevů a nálad 20. a 30. let 20. století patří mezi hlavní cíle. Dále k hlavním cílům můžeme zařadit motivaci pedagogů základních škol k využívání témat z regionálních dějin ve větší míře a motivovat žáky devátých tříd základních škol ke studiu dějepisu. Stěžejním cílem je vytvoření výukového plánu pěti vyučovacích hodin spolu s návrhem exkurze do dělostřelecké tvrze Bouda. Tyto návrhy by se následně mohly stát doplněním pro nové Školní vzdělávací programy základních škol v regionu.

Závěrečná práce je strukturována do šesti kapitol s dalšími podkapitolami. První kapitola seznamuje čtenáře s mezinárodní a domácí situací od vzniku Československé republiky do podpisu mnichovské dohody a s variantami obrany tehdejší Československé republiky. Druhá kapitola předkládá základní informace o Králické pevnostní oblasti a celkovém československém pohraničním opevnění z let 1935–1938. Cílem této kapitoly není shrnout veškeré podrobnosti na toto téma, ale připravit pedagogy na výuku této problematiky. Následuje kapitola, která představuje nejdůležitější informace o základním pedagogickém dokumentu (Rámcový vzdělávací program), oborové didaktice dějepisu a regionálních dějinách. Čtvrtá kapitola navrhuje konkrétní výukový plán vytvořený tak, aby rozvíjel klíčové kompetence, výchovně vzdělávací cíle a propojoval učivo s průřezovými tématy. Poslední pátá kapitola obsahuje návrh a podrobný časový harmonogram dějepisné exkurze. Ta byla vybrána,

neboť díky ní žáci mohou propojit konkrétní zkušenosti s osvojenými znalostmi a následně je integrovat do kontextu národních a světových dějin.

Při vypracovávání této bakalářské práce byl využit především Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, na jehož základě byly vypracovány veškeré činnosti a exkurze. Částečnou inspirací byla diplomová práce Lucie Šeré s názvem *Využití československého opevnění ve výuce dějepisu*, která je velmi podařená a pomohla v možnostech rozložení kapitol.

Velmi kvalitními a přínosnými zdroji informací byly publikace *Val na obranu republiky, Československé opevnění z let 1935–1938 na Králicku* od kolektivu autorů, *Československé opevnění 1935–1938* od Lubomíra Arona a v neposlední řadě *Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku* také od kolektivu autorů. Knihy mi poskytly podobné informace a zároveň přinesly něco jedinečného. *Val na obranu republiky* jsem využívala především při bližším studiu Králické pevnostní oblasti a konstrukčních prvků jednotlivých typů čs. pohraničního opevnění, zatímco *Československé opevnění 1935–1938* mi poskytlo informace o rozhodování čs. vlády a armády, bližší informace o výhodách a nevýhodách opevnění atd. Poslední publikace (*Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku*) byla přínosná díky podrobnému popisu přípravných prací před začátkem stavby čs. pevnění a kvalitnímu výkladu konstrukčních prvků všech druhů opevnění.

1. Mezinárodní a domácí situace od vzniku první Československé republiky v roce 1918 do podepsání mnichovské dohody 29. 9. 1938

Československou republiku (ČSR) a její bezpečnost ve 20. a 30. letech 20. století výrazně ovlivňovala domácí situace i situace mezinárodní. V této kapitole budou stručně popsány tyto skutečnosti a problematika výběru efektivní obrany Československého státu v tomto období.

1.1. Mezinárodní situace

Křehký mír v Evropě po první světové válce měla zajistit Versailleská mírová smlouva a Společnost národů, která vznikla 28. června roku 1919. Žádné opatření však nedokázalo odvrátit fašistické projevy, antisemitské nálady a druhou světovou válku.¹ Jedním z důvodů byl totiž způsob, jakým bylo pohlíženo na Versailleskou mírovou smlouvu. Smlouva byla sice v Československé republice vnímána jako spravedlivý trest pro poražené státy první světové války, ale například v Německu na ni nahlíželi jako na „diktát“, či příliš tvrdý trest.²

Německu byly ve výše zmiňované smlouvě projednávány na Pařížské mírové konferenci (leden 1919 – červen 1919) ustanoveny tyto mírové podmínky: Německo ztratilo 13 % svého území (např. Alsasko-Lotrinsko, Západní Prusko, Hlučínsko),³ veškeré své kolonie, bylo zřízeno široké demilitarizované pásmo na pravém břehu řeky Rýn (50 km), levý břeh měl být okupován po dobu 15 let dohodovými vojsky, byla zrušena všeobecná branná povinnost (armáda měla mít pouze 100 000 mužů na obranu státu), ale především byly zavedeny velké válečné reparace, jejichž výši odsuzovali i ekonomové (například John M. Keynes).⁴

Bezpečnostní situace v Evropě a ve světě se v průběhu 20. a 30. let 20. století postupně zhoršovala, a to i vzhledem k mocenskému soupeření Francie a Velké Británie kvůli odlišné představě o organizaci poválečné Evropy, postupnému sblížení izolovaného Německa a Sovětského svazu (r. 1926 podpis „Smlouvy o přátelství a neutralitě“), ale především v důsledku Rúrské krize z roku 1923, kdy francouzská a belgická vojska obsadila Porúří, důležitou oblast pro hospodářskou stabilitu Německa.⁵ V důsledku špatné hospodářské situaci

¹ Společnost národů byla mezinárodní organizace existující od 28. 6. 1919 do 18. 4. 1946, jejíž úkolem byla poválečné demilitarizace, udržení světového míru a prevence před dalšími válečnými konflikty za pomoci diplomatického vyjednávání.

² KLIMEK, A., KUBŮ, E.: *Československá zahraniční politika 1918–1938. Kapitola z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 29.

³ HÁJEK, Miloš: *Přehled nejnovějších dějin I. 1917–1929*. Praha 1962, s. 50.

⁴ NÁLEVK, Vladimír: *Světová politika ve 20. století I*. Praha 2000, s. 9–10.

⁵ KLIMEK, A., KUBŮ, E., c. d., s. 29.

Německa američtí finančníci vypracovali dva plány (Dawesův plán 1924 a Youngův plán 1929), které snižovaly reparace, prodlužovaly reparační splátky na delší období atd. Tyto plány vedly ke snížení moci Francie v rámci evropského a světového dění a Německo se naopak hospodářsky přiblížilo ke Spojeným státům americkým (USA).⁶

Pro československou politiku a polskou politiku byl kritickým neúspěchem Rýnský garanční pakt (1925), neboť zaručoval pouze nedotknutelnost hranic *Výmarské republiky* (historický stát Německa od r. 1918 do r. 1933), Francie a Belgie. Tento pakt fakticky otevíral možnost pozdější revize východních hranic Německa. Mezi významné mezníky politiky 20. a 30. let se řadí odzbrojovací konference (Washingtonská odzbrojovací konference 1921) a pakty (Briandův-Kelloggův pakt 1928), které sice představovaly střípky naděje a optimismu, avšak v dlouhodobém měřítku nedokázaly zabránit dalšímu světovému válečnému konfliktu. Především Briandův-Kelloggův pakt podepsaný více než 60 státy a zajišťující řešení mezinárodních konfliktů jinými prostředky nežli válkou, byl zcela neúčinný, neboť nebyly stanoveny sankce při jeho případném porušení.⁷

Veškeré problémy byly následně umocněny Světovou hospodářskou krizí přicházející z USA po pádu akcií na světové burze v říjnu roku 1929. Tato krize se projevila v různých odvětvích průmyslu, ale byla propojena i s dalšími krizemi (finanční, agrární) a v průběhu několika let zasáhla mnoho zemí v rámci celého světa (USA, Německo, Polsko, Latinská Amerika, ČSR). Krize se projevovala nárůstem nezaměstnanosti, sociálních nepokojů, morálních krizí a šířením radikálních hnutí (fašismu, komunismu a nacismu).⁸

Zásadní byl nástup nacistů k moci v Německu, kdy v důsledku Světové hospodářské krize posílilo postavení Nacionálně socialistické německé dělnické strany (NSDAP) pod vedením Adolfa Hitlera, který byl v lednu 1933 zvolen do funkce německého kancléře. Od této chvíle docházelo v našem sousedním státu k potlačování různých prvků demokracie, např. rozpouštění a zákaz politických stran (kromě NSDAP), likvidace odborových hnutí a omezení základních občanských práv a svobod. Další varovné signály byly vystoupení Německa ze Společnosti národů (1933), reorganizace německé armády, „Noc dlouhých nožů“, kdy elitní oddíly SS převzaly mocenskou sílu v nacistickém Německu (1934), připojení Rakouska k Německu

⁶ HÁJEK, Miloš, c. d., s. 59, 303–304, 316, 330.

⁷ KLÍMEK, A., KUBŮ, E., c. d., s. 52, 54–55.

⁸ RYŠÁNKOVÁ, J., HÁJEK, M.: *Svět a Československo ve 20. století*. Praha 1990, s. 33.

v březnu 1938 (Anšlus)⁹ a začátek přípravy Německa na invazi ČSR (jaro 1938, plán „Fall Rot“).¹⁰

Ve 30. letech dále došlo k zintenzivnění sporů mezi Japonským císařstvím na jedné straně a Čínskou republikou na straně druhé, které vyvrcholily Nankingským masakrem z roku 1937, kdy japonská vojska napadla město Nanking v Číně a tím započal konflikt, který je občas považovaný za neoficiální začátek druhé světové války.¹¹

Za další nepřímé příčiny druhé světové války lze považovat návrat USA k politice izolacionismu a politika usmiřování neboli také politika tzv. „appeasementu“, kdy demokratické mocnosti ustupovaly agresivním mocnostem s vírou v to, že zajišťují světový mír. V důsledku této politiky docházelo k přijímání podmínek a nároků extremistických vlád a nebylo zasahováno proti státům porušující mezinárodní smlouvy a pakty, například Versailleskou mírovou smlouvou (zabrání Porýní Německem v březnu 1936).¹²

1.2. Domácí situace

Československo, jako nově vzniklá republika, se již od října r. 1918 muselo zajímat o svou obranu. Tvar území nové republiky, nebyl ideální k obraně vzhledem k protáhlému tvaru, kdy šířka území byla pouze cca od 270 do 150 km (na Podkarpatské Rusi i pouhých 40 km). Dalším kritickým bodem byl fakt, že pouze 200 km z celkových 4320 km bylo se spojeneckým státem (Rumunskem). Zbývajících 3 920 km hranic bylo potřeba zabezpečit před případných útokem nepříteli přátelského Německa, Rakouska, Maďarska a Polska. Z těchto důvodů se čs. vláda a ministr zahraničí Edvard Beneš výrazně zajímali o mezinárodní situaci a jakým způsobem lze upevnit a ochránit ČSR v Evropě za pomoci spojeneckých smluv a přátelských uskupení. Tyto snahy vedly již v roce 1921 k vytvoření Malé dohody, což bylo seskupení ČSR, Jugoslávie a Rumunska jako spojeneckých států ve střední a jihovýchodní Evropě, jejímž cílem bylo udržování pořádku, vyplnění politického vakua po rozpadu Rakouska-Uherska a bránění maďarským snahám o rozšíření jejich území atd.¹³

Významná spojenecká smlouva byla signována v roce 1924 s Francií, která v této chvíli chtěla připojit dodatek o vzájemné vojenské pomoci, což ale čs. diplomacie odmítla, neboť

⁹ RYŠÁNKOVÁ, J., HÁJEK, M., c. d., s. 34, 37–38, 40.

¹⁰ SEIBT, Ferdinand: *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha 1996, s. 315.

¹¹ NÁLEVKA, Vladimír, c. d., s. 150.

¹² Tamtéž, s. 124, 131.

¹³ KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E.: *Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2002, s. 268.

NÁLEVKA, Vladimír: c. d., s. 37–38.

se obávala zatlačení mladé republiky do konfliktu vyvolaném Rúřskou krizí a zhoršení hospodářských vztahů s Německem. Toto rozhodnutí se později ukázalo býti chybné, neboť pouhý rok od podepsání této smlouvy vznikl Rýnský garanční pakt, který, jak již bylo nastíněno výše, potvrzoval neměnnost pouze západních hranic. Nakonec byla vojenská pomoc vymezena v Garanční dohodě Francie s Československem z 16. 10. 1925, ale jednou z podmínek intervence Francie bylo nevyprovokování agrese ze strany Československa proti Německu.¹⁴

Československá vláda se musela zabývat domácí situací a utvářením nového státu. Jedním z kroků k posílení ČSR bylo „vytvoření“ společného národa Čechoslováků, neboť slovenský národ by byl v novém státě procentuálně méně zastoupen nežli národ německý. Velmi početná německá menšina nebyla spokojena ani smířena s vytvořením nového čs. státu a v roce 1918 dokonce došlo k pokusu o odtržení území, kde převládala. Byly vytvořeny čtyři zemské vlády (Deutschöhmen, Sudetenland, Deutschsüdmähren a Böhmenwaldgau), které požadovaly připojení k Rakousku či Německu. Nakonec k žádné z možností nedošlo, ale německá menšina se stala velmi významným bezpečnostním problémem ovlivňující jak domácí, tak zahraniční politiku.¹⁵

Situace se mírně zlepšila v druhé polovině 20. let 20. století, ale již v roce 1929 došlo ke zhoršení v důsledku Světové hospodářské krize, která zasáhla čs. ekonomiku nejvíce v roce 1931, kdy nastal prudký zlom a došlo až 71% propadu zahraničního obchodu. Situace se odehrála podobně jako v jiných zemích, kdy došlo k nárůstu nezaměstnanosti, snížení platů, sociálním nepokojům (Mostecká hornická stávková 1932) a nárůstu extremistických stran. Hospodářská krize nejvíce zasáhla lehký a spotřební průmysl, které byly soustředěny především v oblastech s německou národností, což vedlo k dalším zhoršením česko-německých vztahů. Slovensko a Podkarpatská Rus byly též krizí zasaženy více než české oblasti, toto vedlo k sílení negativních nálad u národnostních menšin, sílil pocit utlačování a šířily se fašistické tendence.¹⁶

Již v roce 1933 byl vydán zákon 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran a ve stejném roce byla ukončena činnost Německé národní strany (DNP) a Německé národně socialistické strany dělnické (DNSAP), tedy nacionalistických stran zastupující německou menšinu. Jejich místo a voliče převzala Sudetoněmecká strana (SdP)

¹⁴ BŘACH, Radko: Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. ledna 1924 a garanční dohoda čs.-francouzská z 16. října 1925. *Historie a vojenství* 43, č. 6 (1994), s. 3–21.

¹⁵ RYŠÁNKOVÁ, J., HÁJEK, M., c. d., s. 47.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938) I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2000, s. 37–44.

¹⁶ RYŠÁNKOVÁ, J., HÁJEK, M., c. d., s. 53–54.

vedená Konrádem Henleinem, hnutí získalo podporu Hitlera a postupně začalo stupňovat své požadavky a svalovalo vinu z neúspěšných jednání na čs. vládu, čímž tedy nakonec přispělo k likvidaci a vnitřnímu rozkladu ČSR.¹⁷

Ve stejné době docházelo k politické radikalizaci jak na Slovensku, Podkarpatské Rusi, ale i v rámci českého politického tábora. Na Slovensku měla největší vliv nacionalistická Hlinkova slovenská lidová strana (HSLŠ) hájící slovenskou autonomii a po radikalizaci zastávající protičeské a protivládní názory.¹⁸

Od druhé poloviny 30. let došlo tedy k výraznému nárůstu tlaku na československou vládu politickými stranami (SdP, HSLŠ apod.). Tento tlak vyvrcholil na sjezdu SdP v Karlových Varech v dubnu 1938, kde byl představen program s osmi body vyžadující mimo jiné vytvoření uzavřeného německého sídelního území v rámci ČSR a strana se poprvé zcela veřejně přihlásila k nacismu. V této době byl do Československa v červnu roku 1938 vyslán britský lord Walter Runciman jako nestraník, který měl komentovat situaci v ČSR. Jeho verdikt zněl, že soužití těchto dvou národností (Čechů a Němců) v jednom státě není reálné. V důsledku tohoto vyjádření a mezinárodního nátlaku čs. vláda vypracovala plán přijímající požadavky SdP na autonomii pohraničního území. SdP nepřijala tento návrh a zorganizovala v pohraničí ozbrojený puč, na který ČSR reagovalo velmi tvrdě.¹⁹

Od této doby se o vnitřních záležitostech Československa jednalo v rámci mezinárodního dění, proto 15. 9. 1938 Neville Chamberlain uznal Hitlerovy nároky na odstoupení čs. pohraničí, avšak čs. vláda je odmítala přijmout, což vyústilo v noční ultimátum Francie a Velké Británie, které bylo zaslané Československu. ČSR reagovalo vyhlášením všeobecné mobilizace, ale nedokázalo odvrátit jednání Německa, Itálie, Velké Británie a Francie v Mnichově dne 29. 9. 1938, kde byla podepsána tzv. mnichovská dohoda, která uznala odstoupení pohraničního území Německu. Dohodu přijala československá vláda den poté a následně začalo obsazování postoupeného území jak Německem, ale i dalšími dvěma sousedními státy (Polskem a Maďarskem), které vznesly územní požadavky vůči ČSR.²⁰

¹⁷ KÁRNÍK, Zdeněk, c. d., s. 139–142.

RYŠÁNKOVÁ, J., HÁJEK, M, c. d., s. 56.

¹⁸ Tamtéž, s. 54.

¹⁹ NÁLEVKA, Vladimír, c. d., s. 147–148.

²⁰ Tamtéž, s. 148–150.

1.3. Výběr efektivní obrany Československé republiky

V průběhu 20. a 30. let byly vypracovávány studie budoucích rizik pro ČSR. První studie zdůrazňující hrozbu, kterou bude pro mladé Československo představovat Německo, Rakousko a Maďarsko, vypracoval Henri Edouard Rozet, francouzský stratég a plukovník, působící jako člen vojenské mise v Československu. Ve studii bylo rozebíráno největší riziko pro mladý stát, kterým byla ofenzíva nepřátelských vojsk do oblasti mezi řekami Odrou a Labem (400 km dlouhé území). Autor studie již v této době navrhl možnost obrany za pomoci stálého opevnění propojeného s činností tzv. manévrovací armády (trojúhelník Pardubice-Praha-Tábor).²¹

První větší snahy o obranu státu v nové mezinárodní situaci se projeví již 9. května 1933, kdy byla podepsána směrnice „Armáda v poli“ náčelníkem hlavního štábu generálem Janem Syrovým. Tato směrnice stanovovala reorganizaci a modernizaci československé armády. Mezi nejdůležitější změny reorganizace patřilo vytvoření sedmi velitelských sborů a rozdělení polní armády. Celková reorganizace čs. armády byla dokončena v roce 1938, avšak k úplné modernizaci nedošlo.²²

Čs. armáda se musela rozhodnout, jaká ze dvou koncepcí obrany státu bude efektivnější. První koncepcí byla motorizovaná armáda, která by operovala s moderními zbraněmi a spoléhala se na mobilní způsob boje.²³ Druhá, statická varianta, představovala vytvoření pásu stálého opevnění podél hranic republiky v místech nejvíce ohrožených vpádem nepřátelských armád. Nejednalo se o souvislé opevnění, které by nebylo možné jak z finančních důvodů, tak kvůli specifickému tvaru čs. hranic.

Důvody, které vedly k druhé možnosti, byly například délka a tvar státních hranic, množství mužů schopných mobilizace, staré tanky Renault a nepodařené tanky vzoru 33²⁴, nedostatek firem zaměřujících se na výrobu útočné techniky, vysoký počet stavebních firem (skoro 200) atd. Stálé opevnění dokázalo lépe splnit klíčové úkoly obrany státu, mezi které se řadilo vedení

²¹ KEJZLAR, Miroslav: *Československé opevnění z let 1935–38 na Trutnovsku*. Dvůr Králové nad Labem 2008, s. 4.

²² JOHN, Miloslav: *Září 1938 – Možnosti obrany Československa*. Brno 1997, s. 235.

ŠRÁMEK, Pavel: Reorganizace československé armády z roku 1933. *Armády, technika, militaria*. 2003, roč. 1, č. 6, s. 38–39.

²³ ČERNÝ, Vladimír: *Hranici zalít do betonu*. In: Válka revue. Speciál Československého opevnění, 2013, s. 13.

²⁴ Nevýhody tanku vz-33 byly takovéto: slabé pancéřování, poněkud omezená palební síla, slabá průchodnost terénem, velká hlučnost motoru a skrovný výhled. ŠPITÁLSKÝ, Jaroslav. *Konstrukce tančtiku vz. 33*. In: rotanazdar.cz [online], [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://rotanazdar.cz/?p=2190>

obranu s využitím výhodného terénu, zajištění nerušené mobilizace a ochrana důležitých středisek (administrativních, komunikačních, průmyslových).²⁵

Po vybrání koncepce obrany ČSR bylo třeba zahájit velké množství prací důležitých pro plánování a budoucí konstrukci opevnění. Největším problémem se ukázala být téměř nulová fortifikační znalost důstojníků československé armády, kteří měli vytvářet, vyměřovat a zadávat k realizaci podrobné plány fortifikací. Skupina důstojníků získala zkušenosti a informace o pevnosti objektů, výzbroji apod. během návštěvy Francie a Maginotovy linie. Po ukončení této cesty byli do ČSR vysláni francouzští důstojníci s odbornými znalostmi fortifikačních prací.²⁶

Důležitým mezníkem se stalo datum 20. 3. 1935, kdy vznikl řídicí orgán Rada pro opevňování (RO) a výkonný orgán Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP). Armádní generál Ludvík Krejčí se stal náčelníkem hlavního štábu RO, který měl jako řídicí orgán za úkol zajišťovat finance, personál, materiál, navrhnout nejpravděpodobnější cíl útoku a určovat důležitost výstavby opevnění na těchto místech. ŘOP v čele s brigádním generálem Karlem Husárkem mělo stavebně realizovat jednotlivé plány RO.²⁷ Od jara 1935 také vznikala Ženíjní skupinová velitelství (ŽSV), která řídila průzkum terénu, vyměřování a realizovala plány jednotlivých objektů čs. pohraničního opevnění.²⁸

Československá výstavba pohraničního opevnění se řídila opevňovacími programy, které se v průběhu let 1935–1937 několikrát měnily. Nejpropracovanější byl třetí a poslední opevňovací program, tzv. „*Husárkův konečný program*“. Vznikl 9. 11. 1937 a měl být realizován ve čtyřech etapách s plánovanou konstrukcí 1 276 těžkých a 15 463 lehkých objektů, avšak v důsledku anšlusu Rakouska došlo ke změnám a zrychlení výstavby opevnění.²⁹

²⁵ ARON, Lubomír a kol.: *Československé opevnění 1935–1938*. Náchod 1990, s. 10–11.

²⁶ KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E.: *Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2002, s. 273.

²⁷ Tamtéž, s. 273–274.

²⁸ ARON, Lubomír a kol, c. d., s. 13.

²⁹ Tamtéž, s. 14–15.

2. Králická pevnostní oblast

Králická pevnostní oblast označuje veškerá opevnění mezi kótou Maliník (Steinberg; Králický Sněžník) nad Dolní Moravou a Zemskou bránou v Orlických horách na řece Divoká Orlice. Nejdříve mělo toto území větší rozlohu, ale z důvodu nutnosti rychlé výstavby opevnění a z hlediska vyšší efektivity budování bylo toto území zmenšeno.

Jak bylo napsáno výše, byla obrana státu problematická, neboť ČSR měla protáhlý úzký tvar a například Kladský výběžek a oblast kolem něho byla považována za jednu z nejdůležitějších oblastí pro obranu ČSR, neboť v této oblasti byla snadno dosažitelná údolí, malé množství překážek pro postup nepřátelské armády hlouběji na území státu. Republika navíc v tomto místě byla nejužší (směr sever-jih) a mohlo by dojít k jejímu rozdělení na východní a západní část.³⁰

Z toho důvodu v Králikách vzniklo již v červnu 1935 ŽSV III. a ještě tentýž rok započalo stavbu těžkého opevnění (TO). Celkově bylo v králické oblasti dokončeno 247 pevnostních objektů, z kterých je 56 TO (3 dělostřelecké tvrže – Adam, Hůrka, Bouda), 187 lehkých objektů vzoru 37 a 4 lehké objekty vzoru 36.³¹ Při stavbě pohraničního opevnění dále vznikaly systémy překážek, telefonní síť, silnice a kasárny. V Králické pevnostní oblasti byly postaveny hned tři kasárny a jedna chata pro ubytování posádky lehkých objektů vz. 36.³²

V březnu roku 1939 po vzniku Protektorátu Čech a Moravy se velké množství těchto objektů, jak lehkého, tak těžkého typu, stalo vhodnými objekty pro rozmanité testy munice a trhavin německých okupantů, a to kvůli vysoké kvalitě železobetonu, různorodosti typů pevností a dostupnosti tohoto území za pomoci Říšské železnice. Spolu s pokusy docházelo i k odstraňování pancéřových prvků, které pokračovalo v 50. a 60. letech za komunistického režimu, až zbyl pouze jediný pancéřový zvon v této oblasti na srubu K-S 12b (Králíky – srub pořadového čísla 12b). V poválečném období docházelo k dalším pokusům a některé objekty byly přebudovány na velká skladiště munice (Adam, Hůrka).³³

Králická pevnostní oblast, která byla na konci 30. let nejsilněji opevněná oblast celé ČSR, je v posledních letech místem, kde dochází k velké aktivizaci a tvorbě plánů, které se snaží propojit různé trasy (ať už turistické, či cyklotrasy) s naučnými stezkami a pevnostními objekty.

³⁰ RÁBOŇ, M., GREGAR, O., HACHLÍK B., a kol.: *Val na obranu republiky. Československé opevnění z let 1935–1938 na Králicku*. Brno 2005, s. 12.

³¹ Tamtéž, s. 12.

³² RÁBOŇ, Martin. *Králická pevnostní oblast. Minipřůvodce*. Brno 2011, s. 7.

³³ Tamtéž, s. 9.

Do dnešní doby se podařilo veřejnosti zpřístupnit již několik objektů, například objekty K-S 5; K-S 32 atd. Objekt K-S 14 je dalším ze zpřístupněných objektů a byl postaven v nejdolnějším provedení pro samostatné objekty.³⁴ Tento objekt je jedním z neznámějších z této oblasti, neboť byl proslaven hned několika událostmi, mezi něž patří i skutečnost, že se v jeho blízkosti nachází Vojenské muzeum Králíky (VMK).

VMK můžeme zařadit mezi nejmodernější vojensko-historická muzea v České republice (ČR), které představuje veřejnosti ojedinělé expozice o významných osobách čs. pohraničního opevnění a je zde expozice vývoje čs. armády od roku 1918 do současného stavu. Toto muzeum pořádá každoročně akci CIHELNA pojmenovanou podle krycího jména blízkého objektu K-S 14 a v rámci ní rekonstruuje bojovou ukázkou inspirovanou druhou světovou válkou. Tato akce také představuje novou bojovou techniku a výzbroj Armády ČR, Zdravotnictví ČR, Policii ČR apod.³⁵

Žádná z dělostřeleckých tvrzí nebyla zcela stavebně dokončena do roku 1938.³⁶ Nejmenší tvrzí z této oblasti, ale zároveň i celé ČSR je dělostřelecká tvrz Bouda, která měla mít pouze jediný dělostřelecký prvek, a to dělostřeleckou věž při objektu K-Ba-S 22.³⁷ Jedná se o tvrz, která byla jako první tvrz v Králické pevnostní oblasti otevřena veřejnosti. Její unikátnost spočívá ve faktu, že zůstala ve velmi podobném stavu jako v roce 1938, i přes nacistické pokusy a snaze komunistů přestavbu srubu na muniční sklad, který zde ale nebyl dokončen.³⁸

Tvrz Hůrka, kterou se podařilo otevřít pro veřejnost v roce 2008, předtím byla využívána jako muniční sklad, a to od roku 1958 až 2004.³⁹ Poslední dělostřelecká tvrz Adam je i v dnešní době využívána Armádou ČR, a proto je do ní vstup zcela zakázán.

³⁴ RÁBOŇ, Martin, *Králická pevnostní oblast. Minipřůvodce*, s. 26.

³⁵ Tamtéž, s. 3, 35, 36.

³⁶ KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E., c. d., s. 340.

³⁷ Tamtéž, s. 343.

³⁸ RÁBOŇ, Martin, *Králická pevnostní oblast. Minipřůvodce*, s. 3; 10.

³⁹ Tamtéž, s. 15.

2.1. Typy stálého opevnění a jednotlivých objektů v Králické pevnostní oblasti (LO, TO, Tvrz)

V Králickém regionu byly budovány stejné typy opevnění jako v celém Československu v období let 1935–1938 a můžeme je rozčlenit do tří skupin: **lehké opevnění (LO)**, pod které spadaly především objekty vzoru 36 a objekty vzoru 37 tzv. „řopíky“. Objekty **těžkého opevnění (TO)** spadaly pod druhou skupinu opevnění a byly vytvářeny takovým způsobem, aby byly zcela soběstačné, a to díky vlastním zdrojům pitné vody, filtrovně a výrobě elektrické energie.

Lehké a těžké opevnění se vzájemně doplňovalo a kombinovalo, aby byla zajištěna jejich co největší obranyschopnost a efektivnost, ale první linii vždy tvořily objekty těžkého opevnění.

Poslední skupinu tvoří **tvrzové opevnění**, které bylo finančně nejnáročnějším a zároveň nejmohutnějším typem stálého opevnění budovaném ve IV. stupni odolnosti. Dělostřelecké tvrze mohou být a jsou občas považovány za podskupinu těžkého opevnění.⁴⁰

2.1.1. Lehké opevnění (LO)

Objekty lehkého opevnění byly stavebně levnější a délka stavebních prací trvala kratší dobu, než stavba objektů těžkého nebo tvrzového opevnění. V terénu a v odborné literatuře se lze setkat se dvěma typy lehkého opevnění, a to s lehkým opevněním vz. 36 budovaného podle zkušeností získaných za první světové války a s lehkým opevněním vz. 37, pro které se ujalo označení „řopík“ vycházející ze zkratky Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP).⁴¹

Objekty lehkého opevnění vz. 36 byly konstrukčně jednoduché a vedly čelní palbu. Celý objekt byl tvořen jedinou střeleckou místností s vchodem uzavíraným jednokřídlými plechovými posuvnými dvířky a vybavení bylo velmi skromné. Tento typ měl několik nevýhod, mezi které se především řadí vzdálenost mezi jednotlivými objekty, která v některých případech přesahovala délku 800 m, což způsobilo nesouvislost a malou hloubku palebné přehrady a neschopnost se navzájem krýt. V Králické pevnostní oblasti byly celkově postaveny čtyři objekty vz. 36.⁴²

⁴⁰ RÁBOŇ, Martin: *Československé opevnění z let 1935–1938. Muzea a památníky*. Brno 2003, s. 7–9.

RÁBOŇ, M., GREGAR, O., HACHLÍK B., a kol.: *Val na obranu republiky*, s. 65.

⁴¹ KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E., c. d., s. 382 a s. 387.

⁴² Tamtéž, s. 385–387.

Největším rozdílem mezi objekty vz. 36 a „řopíky“ je vedení paleb, kdy objekty vz. 37 vedly boční palbu, neboť vycházely z propracovaných objektů těžkého opevnění a vytvářely tak souvislé opevněné pásmo a nabízely si vzájemné krytí. Zalomený vchod uzavřený mřížovými a plně ocelovými dveřmi byl umístěn v zadní stěně. Navíc byl tento vchod opatřen střílnami pro oba uzávěry. Celý objekt byl tvořen dvěma střeleckými místnostmi a chodbičkou s ručním ventilátorem vytvářejícím přetlak. Oproti vz. 36 byl vz. 37 doplněn o stropní roury pro periskopy, zvukové a tepelné izolace, granátový skluz, sběrač zplodin atd.⁴³

2.1.2. Těžké opevnění (TO)

Objekty těžkého opevnění, nesoucí souhrnný název „srub“, můžeme rozdělit na jednotlivé typy podle různých hledisek, ale nejčastěji jsou děleny dle jejich odolnosti do šesti stupňů ve dvou skupinách. První skupinou jsou sruby malého typu tzv. „araby“, pod které spadají sruby v nejmenší odolnosti (odolnost 1 a 2). Sruby velkého typu tzv. „římání“ tvoří druhou skupinu a jsou konstrukčně odolnější (odolnost I–III pro samostatné objekty a IV pro objekty tvrzové). Své označení tyto dva typy získaly od římských a arabských číslic udávající odolnost daného objektu.⁴⁴

Izolovaný pěchotní srub (IPS)

Charakteristickým a nejčastějším objektem TO byl v Československu a stejně tak i v Králické pevnostní oblasti izolovaný (samostatný) pěchotní srub, jehož osádka čítala velitele a 12–45 mužů. Kubatura prostoru těchto nejčastěji dvoupatrových, železobetonových staveb se pohybovala od cca 330 do 2 400 m³.⁴⁵ Tyto objekty měly velké množství ochranných prvků, mezi které patřila vrstva skládaného lomového kamene tlumící účinky dělostřeleckých granátů a otřesů, krakorce⁴⁶ využívané k ochraně hlavních zbraní před střelbou dělostřelectva na velké vzdálenosti (4 km a více), ochranné příkopy pod střílnami („diamantový příkop“) zamezující přímý přístup ke střílnám hlavních zbraní, pohlcující zeminu vyvrhovanou explozemi a umožňující shromažďovat vystřelené nábojnice a granátové skluzy ústící do diamantového příkopu v případě jeho ohrožení.⁴⁷

RÁBOŇ, Martin, *Králická pevnostní oblast. Minipřůvodce*, s. 50.

⁴³ RÁBOŇ, M., GREGAR, O., HACHLÍK B., a kol.: *Val na obranu republiky*, s. 164–165.

Příloha č. 1 – Fotografie – Lehké opevnění vz. 37, XV Červená Voda, XV/26/A-120. Foto Luboš Trkovský

⁴⁴ ARON, Lubomír a kol., c. d., s. 68.

⁴⁵ Příloha č. 2 – Fotografie – Izolovaný pěchotní srub, K-S 16. Foto KHV Brno

RÁBOŇ, M., GREGAR, O., HACHLÍK B., a kol.: *Val na obranu republiky*, s. 65, s. 78.

⁴⁶ Krakorec je prodloužený strop v plné tloušťce nad střílnou a vchodem objektu.

KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E., c. d., s. 463.

⁴⁷ RÁBOŇ, M., GREGAR, O., HACHLÍK B., a kol.: *Val na obranu republiky*, s. 66.

I přes individuálnost jednotlivých srubů se nejčastěji v horním patře setkáváme se střeleckými místnostmi, šachtami do pancéřových prvků, sklady a nádržemi, zatímco v dolním patře se nacházejí ubikace, sklady proviantu a pohonných hmot, WC, umývárna, filtrovna a strojovna s dieselelektrickým agregátem pro tvorbu elektrické energie. Díky mírnému přetlaku bylo dosaženo znemožnění zamoření srubu jedovatými látkami.⁴⁸

2.1.3. Dělostřelecké tvrže

Jak bylo uvedeno v kapitole 3.1., dělostřelecké tvrže jsou nejmohutnějším a nenákladnějším typem československého stálého opevnění. „Dělostřelecké tvrže představují seskupení několika pěchotních srubů, jednoho až dvou dělostřeleckých srubů, vchodového srubu, jakož i srubů pro dělovou otočnou výsuvnou věž a minometnou otočnou kopuli, tvořící stavebně, takticky, a palebně i organizačně jeden celek.“⁴⁹

Význam tohoto celku tkví v přínosu k palebnému systému stálého opevnění, neboť právě tvrže měly nejúčinnější dělostřelectvo střední ráže a doplňovaly či zesilovaly palebné přehradu do všech směrů pomocí otočných dělových věží.⁵⁰

Tvrzové objekty byly propojeny soustavou podzemních chodeb, ve kterých se kromě tzv. hlavní galerie (hlavní chodby) nacházelo vše důležité pro správný chod a funkčnost objektů, tedy například filtrovna, hlavní muniční sklady (M1) a manipulační sklady (M2) pod jednotlivými objekty, kasárny, velitelství, sklady, WC, umývárny a telefonní centrála. K podzemnímu systému mohla být připojena i dělostřelecká pozorovatelná.

Nejdůležitějšími objekty pro snadné a bezpečné zásobování celých tvrží byly vchodové sruby, díky čemuž byly vybaveny mnohými pancéřovými a ochrannými prvky, aby byla zvýšena jejich obranyschopnost. V tomto typu tvrzového objektu byly dva vchody, jeden pro pěší a druhý pro motorová vozidla.⁵¹ V Králické pevnostní oblasti, podrobněji u tvrže Hůrka, je možné si povšimnout velkých změn na vchodovém srubu K-S 12a vytvořených v rámci přestavby srubu na sklad, avšak dochovala se zde původní pancéřová vrata a fungující svážnice. Originální podobu vchodového objektu si lze prohlédnout v srubu K-S 22a tvrže Bouda, který jako jediný zůstal stavebně neupraven.⁵²

KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E., c. d., s. 289–293.

⁴⁸ RÁBOŇ, M., GREGAR, O., HACHLÍK B., a kol.: *Val na obranu republiky*, s. 72, s. 78.

⁴⁹ Tamtéž, s. 78.

⁵⁰ Tamtéž, s. 78.

⁵¹ Příloha č. 3 – Fotografie – Vchodový objekt K-S 12a „U rybníčku“. Foto KHV Brno.

KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E., c. d., s. 344–346.

⁵² RÁBOŇ, Martin, *Králická pevnostní oblast. Minipřívodce*, s. 13, 17.

Hlavní galerie s úzkorozchodnou dráhou vedla od vchodového srubu nejkratší cestou k dalším tvrzovým objektům, ke kterým vedly odbočky měnících se profilů. Začátek hlavní chodby byl chráněn pancéřovými dveřmi se střílnou, za nimiž byly chodbičky směřující do minových komor umožňujících zasypání chodby. Ty byly posledním obranným mechanismem v případě dobytí vchodového srubu, který sloužil jako jediné možné zásobování tvrže za pomoci vozidel. Vzhledem k možnosti, že bude vchodový objekt dobyt, měly dělostřelecké tvrže další nouzové vstupy.⁵³

⁵³ ARON, Lubomír a kol., c. d., s. 72–73.

3. Teoretická a didaktická východiska práce

V následující části se bakalářská práce zabývá návrhem pěti vyučovacích hodin a dějepisné exkurze do dělostřelecké tvrze Bouda, konkrétně vchodového objektu K-S 22a, pro žáky devátých tříd základních škol (ZŠ), ale nejdříve si představíme několik pojmů zásadních pro učitele dějepisu a efektivní výuku tohoto předmětu.

3.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) je program státní úrovně, který vymezuje vzdělávací obsah a učivo základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií, určuje úroveň klíčových kompetencí a stanovuje průřezová témata a standardy.⁵⁴

Klíčové kompetence jsou velmi důležitou součástí jak výuky na základních školách, tak v průběhu celého vzdělávání jedince. Jedná se o: „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“⁵⁵ V rámci základního vzdělávání se setkáváme s těmito klíčovými kompetencemi:

- k učení,
- k řešení problémů,
- komunikativní,
- sociální a personální,
- občanské,
- pracovní.

Vzdělávací oblasti jsou v rámci RVP ZV rozděleny do devíti oblastí, přičemž téma této bakalářské práce spadá do oblasti Člověk a společnost, konkrétně do vzdělávacího oboru dějepis. V návaznosti na tyto obory jsou v RVP ZV stanoveny očekávané výstupy, tedy schopnosti žáků využívat osvojené učivo v běžném životě. V našem případě se jedná o soubor očekávaných výstupů *Moderní doba* zařazeném do učiva dějepisu.⁵⁶

⁵⁴ VÚP: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha 2007, s. 5–6.

⁵⁵ Tamtéž, s. 10.

⁵⁶ Tamtéž, s. 51, 56.

Aktuální problémy dnešního světa jsou zastoupeny v průřezových tématech, které jsou povinnou součástí RVP ZV. Setkáváme se s těmito průřezovými tématy:

- osobnostní a sociální výchova,
- výchova demokratického občana,
- výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech,
- multikulturní výchova,
- environmentální výchova,
- mediální výchova.⁵⁷

Předložený návrh v jisté míře využívá všechna průřezová témata.

3.2. Didaktika dějepisu

Didaktika dějepisu se zabývá: „komplexní problematikou teorie vyučování, zaměřenou především na zkoumání dějepisné výuky na základních a středních školách s cílem strukturovat takový obsah a efektivní postupy, aby dějepis, jako jeden z významných předmětů, se svým specifickým přínosem aktivně podílel jak na rozvoji vědomostí, schopností a dovedností, tak i na posilování žádoucích hodnotových kvalit mladé generace.“⁵⁸ Trendy dějepisného vyučování je podpora rozvíjení klíčových kompetencí a změny v obsahu dějepisného učiva, kde je například kladen důraz na dějiny 20. století.⁵⁹

3.3. Regionální dějiny

Regionální dějiny jsou velmi významnou součástí dějepisného vyučování, neboť je možné problematiku daného regionu zařadit do oblasti obecných (národních) dějin.⁶⁰ Regionální dějiny a jejich využití ve vzdělávání napomáhá k vytváření pozitivních vztahů ke svému okolí a historii a především podporují a napomáhají k získávání vlastních zkušeností žáků při vzdělávání.⁶¹

⁵⁷ VÚP, c. d., s. 125.

⁵⁸ JULÍNEK, S. a kol.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno 2004, s. 9.

⁵⁹ LABISCHOVÁ, D., GRACOVÁ, B.: *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava 2010, s. 27, s. 29.

⁶⁰ KRÁKORA, P., KOPEČEK, P.: Historické vědomí a jeho role při výuce regionálních dějin. *Civilia*. Odborná revue pro didaktiku společenských věd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, roč. 9, č. 2, s. 64–65.

⁶¹ LABISCHOVÁ, D., GRACOVÁ, B., c. d., s. 171.

4. Návrh tematického plánu a dějepisné exkurze

Tématem výukového celku je československé pohraniční opevnění budované v letech 1935–1938 se zaměřením na oblast Králíky a způsob jakým je toto téma zařazeno do národního a světového kontextu 20. a 30. let 20. Století. Celek je určen pro deváté ročníky základních škol. Cílem tohoto návrhu a činností není výuka podrobných znalostí o československém opevnění, ale osvětlení dějů, jevů a nálad v Československu po první světové válce a v průběhu 20. a 30. let 20. století za využití regionálních dějin.

Navržený program s využitím veškerých aktivit a exkurze, má napomoci žákům k dosažení očekávaných výstupů v rámci vzdělávacího oboru dějepis a souboru očekávaných výstupů s názvem Moderní doba. Konkrétně se jedná o tyto očekávané výstupy: „zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní, politické, hospodářské a kulturní prostředí; rozpozná klady a nedostatky demokratických systémů; na příkladech vyloží antisemitismus, rasismus a jejich nepřijatelnost z hlediska lidských práv.“⁶² Kromě těchto očekávaných výstupů návrh částečně zahrnuje další výstupy z různých vzdělávacích oborů ale především z oboru Výchova k občanství.

Realizací navržených aktivit a exkurze pedagog rozvine následující klíčové kompetence:

- k učení – žák operuje s obecně užívanými termíny a propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí, vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení a tvůrčích činnostech,
- k řešení problémů – žák kriticky myslí a přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, samostatně řeší problémy, volí vhodné způsoby řešení, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit,
- komunikativní – žák se vyjadřuje výstižně, naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor, vhodně argumentuje, rozumí různým typům textů, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá,
- sociální a personální – žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, přispívá k diskusi celé třídy, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá, ovládá a řídí svoje jednání a chování,

⁶² VÚP, c. d., s. 56.

- občanské – žák respektuje přesvědčení druhých lidí, rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, respektuje, chrání a ocení naše historické dědictví, chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí.

V průběhu a po dokončení veškerých aktivit a exkurze by mělo být dosaženo několika výchovně vzdělávacích cílů, které je možné rozdělit do tří skupin:

- cíle vědomostní,
- cíle dovednostní,
- cíle výchovné.

Jednotlivé cíle jsou představeny čtenářům u popisu konkrétních činností, spolu s průřezovými tématy.

4.1. Konkrétní podoba činností v rámci jednotlivých vyučovacích hodin

Navržené aktivity se nezaměřují pouze na téma československého pohraničního opevnění a Králické pevnostní oblasti, ale revidují základní informace první světové války (především její následky), období první republiky, dále pokrývají problematiku vlastenectví, vztahů Němců a Čechů ve společném státě a mnichovské dohody. Celkově se tedy jedná o období 20. a 30. let 20. století a je možné využít tyto činnosti jako mezistupeň mezi problematikou 1. sv. války a 2. sv. války.

V rámci každé vyučovací hodiny jsou uvedeny výchovné cíle, klíčové kompetence a průřezová témata. Následně je poznamenán název aktivity, přibližná délka jejího trvání, vhodné prostředí, popis aktivity a vyučovací pomůcky a materiály potřebné k její realizaci. U některých činností jsou navíc přidány poznámky pro učitele, přílohy nebo domácí úkoly.

Návrhy jsou pouhými doporučeními a je zcela na učitelích, jaké aktivity využijí, jestli je změní, či zcela vyřadí. Každá cílová skupina žáků je odlišná, a proto bude vždy nutná alespoň minimální úprava těchto návrhů pedagogy.

Na konci celého tematického plánu je navržena celodenní exkurze a s ní spojené aktivity do dělostřeleckého srubu Bouda, konkrétně do vchodového objektu K-S 22a. Tento objekt ovšem není otevřen celoročně, ale pouze od května do října. Z důvodu návaznosti informací

bych doporučovala zařadit tento plán a exkurzi po výuce problematiky první světové války a první republiky, aby bylo zaručena návaznost učiva.

4.2. První vyučovací hodina

První vyučovací hodina byla vytvořena tak, aby žáky motivovala k dalšímu studiu této problematiky a zároveň, aby bylo dosaženo plynulosti v přechodu od problematiky 1. republiky k tématu československého pohraničního opevnění, které bude žákům představeno.

Navržené aktivity splňují tyto výchovně vzdělávací cíle:

- vědomostní cíle: žák si zopakuje základní historická fakta o ČSR (vznik, mezinárodní a domácí situace, ohroženost existence ČSR sousedními státy), přejímá nová historická fakta a terminologii (statická varianta obrany, typy opevnění, stavební řešení objektů, železobeton, IPS, Králickou pevnostní oblast atd.),
- dovednostní cíle: žák shromažďuje osvojené učivo, vyvozuje souvislosti, orientuje se v mapě a dokáže efektivně formulovat své myšlenky,
- výchovné cíle: žák plní zadané úkoly, respektuje stanovená pravidla práce a spolupráce a vytváří si hodnotový vztah k výtvorům.

Mezi průřezová témata zařazená do těchto aktivit se řadí:

- osobnostní a sociální výchova,
- výchova demokratického občana,
- výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech,
- mediální výchova.

4.2.1. Brainstorming a práce s mapou

Tato činnost by měla přibližně vyplnit 15–25 min. vyučovací hodiny a k její realizaci pedagog bude potřebovat čistou bílou tabuli, fixy na tabuli, mapu ČSR a jejích sousedních států a atlasy pro žáky. Nejideálnějším prostředím je využití prostoru lavic.

Po přivítání a formálních záležitostech, pedagog napíše doprostřed na tabuli heslo: „ČSR 1918–1938“, ke kterému žáci v následujících 5–7 minutách shromažďují a na tabuli píšou co nejvíce informací. V této chvíli žáci pracují bez zásadní pomoci učitele, ale je možné a vhodné, aby pedagog v této fázi zakročil, pokud jsou žáci neaktivní, ostýchají se apod.

V průběhu brainstormingu by měla být zmíněna zásadní fakta, ke kterým můžeme zařadit problematiku vzniku ČSR (předchozí územní celek, právo podmiňující vznik republiky, proces

vzniku, území, národnostní složení ČSR atd.). Dále základní informace o mezinárodní a domácí situaci ČSR ve 20. a 30. letech, vztahy se sousedními státy a v neposlední řadě i postupnou radikalizaci Německa a důsledky tohoto procesu. Pokud tyto skutečnosti nebudou zmíněny v rámci vlastní aktivity žáků, učitel je pomocí návodných otázek dovede ke správným odpovědím.

V návaznosti na brainstorming učitel poukáže na velkou mapu ČSR se sousedními státy (možnost využití mapy Evropy) a jednotlivé informace z předchozí aktivity, které lze vyhledat na mapě si postupně ukáží. Žáci pracují samostatně ve svých atlasech a po určité chvíli je vyvolán jednotlivec k velké mapě, kde znovu najde zadané heslo, díky čemuž si ostatní mohou zkontrolovat svoji práci s mapou. Tato část by měla trvat cca 5–10 minut. Je velmi důležité pro další aktivity upozornit na malé množství „bezpečných“ hranic⁶³ v porovnání s hranicemi „ohroženými“⁶⁴.

Poslední fáze této aktivity je časově nejkratší a měla by trvat maximálně 5 minut. Na základě předchozí práce s mapou se učitel žáků zeptá, zda si myslí, že ČSR byla ohrožena, případně kým byla ohrožena, jaká byla její obranyschopnost, kdo byli naši spojenci a jaká byla jejich poloha k ČSR (Francie, Sovětský svaz, Malá dohoda – vzdálení spojenci). Po krátké diskusi mezi žáky a učitelem, by třída měla dojít k závěru, že ohrožena byla, a to Německem, Polskem, Maďarskem a po anšlusu i Rakouskem a musela být připravena se bránit sama před případným napadením, neboť většina spojenců byla vzdálena.

4.2.2. Presentace čs. pohraničního opevnění za pomoci kaširovaného bunkru

Na rozdíl od předchozí aktivity je tato méně časově náročná a měla by tedy trvat přibližně 10–15 minut. Nejvhodnějším prostorem k jejímu uskutečnění je koberec, nebo jiný volný prostor, avšak bylo by možné ji provést i ve školních lavicích. Nevýhodou této aktivity je potřeba kaširovaného objektu československého pohraničního opevnění (konstrukčně zjednodušeného), který musí pedagog sám vyrobit.⁶⁵

Pokud by učitel nebyl komfortní s výrobou kaširované pomůcky, je možné objekt vytvořit i z kartonu. K tomu se ale pojí upozornění, že by objekt nebyl velmi pevný a odolný, tudíž by při manipulaci s ním mohlo dojít k jeho poškození. Poslední možností je využít fotografie,

⁶³ Hranice s přátelským Rumunskem.

⁶⁴ Hranice s Německem, Rakouskem, Polskem a Maďarskem.

⁶⁵ Je na pedagogovi, jaký typ opevnění si při výrobě kaširovaného objektu vybere, já bych zvolila IPS nebo lehký objekt vz. 37, ty byly stavěny na Králicku nejčastěji.

keré si ale žáci nemohou „osahat“. Další potřebnou pomůckou je mapa ČSR a případně i další fotografie objektů čs. pohraničního opevnění.

V první části bude krátce představeno československé pohraniční opevnění z let 1935–1938 za pomoci již zmiňovaného kaširovaného objektu, který bude poslán v kroužku mezi žáky, kteří si ho tím pádem budou moci lépe a zblízka prohlédnout. Poté co si objekt každé dítě dostatečně prohlédne,⁶⁶ se začne učitel žáků ptát na různé otázky (např.: viděli jste někdy opevnění, co o nich víte, kde se stavěli, proč). Následně pedagog učiní základní a stručný výklad, především kdy, kde, proč, jaké jsou typy a z čeho byly objekty stavěny, přičemž si s žáky ukáže na mapě, na jakých místech byly objekty stavěny (podél hranic s nepřátelskými státy, v místech největšího ohrožení).

Důležité je, aby si žáci v této chvíli nezapisovali žádné informace, neboť k zápisu dojde až v nadcházející hodině a informací bude více a budou podrobnější. V této fázi je primární pro učitele žáky zaujmout a díky tomu nastartovat jejich snahu dozvědět se více informací.

Další aktivitou, kterou lze do tohoto výukového celku zařadit, je vytvoření si vlastního kaširovaného objektu žáky, ale vzhledem k časové náročnosti by bylo efektivní se dohodnout s vyučujícím učitelem výtvarné výchovy, který by s žáky objekty v rámci hodin výtvarné výchovy vytvořil.⁶⁷ Jestliže by tato možnost nepřipadala v úvahu, je možné dát žákům vytvoření tohoto objektu za domácí úkol, kde by ho vytvořili z kartonu na základě vzoru pěchotního srubu „Zahrada“ v Šatově a lehkého objektu vz. 37.⁶⁸

4.2.3. Tvorba plakátů

Veškeré aktivity navržené v první vyučovací hodině mají spoustu proměnných a z toho důvodu musí být pedagog připraven na různé situace. Je totiž možné, že žáci nebudou aktivní, nebo naopak budou velmi aktivní. V tomto případě, by jednotlivé aktivity mohly zaplnit více času, než je předpokládáno. Avšak kdyby zbylo více jak 5 minut, nebo i méně, bylo by efektivní si již v této první hodině rozdat témata plakátů, která budou skupiny v následující hodině vypracovávat a poté i prezentovat před zbytkem třídy.

⁶⁶ Ostatní děti si mezitím mohou prohlédnout různé fotografie dalších objektů čs. pohraničního opevnění.

⁶⁷ Bylo by vhodné, aby objekty byly vytvořeny v rámci jednoho typu čs. opevnění. Tedy buď těžkého, nebo lehkého. Dále je důležité, aby byly konstrukčně totožné (stejný počet střílen, pancéřových prvků atd.).

⁶⁸ Příloha č. 4 – Model pěchotního srubu MJ-S 3 „Zahrada“ v Šatově a model lehkého opevnění vz. 37.
Zdroj: Zdeněk Farkas

Jelikož většina této aktivity bude prováděna v průběhu druhé vyučovací hodiny, rozebereme jí v následující podkapitole.

4.3. Druhá vyučovací hodina

Druhá vyučovací hodina je celá vyhrazena k shromažďování informací a následné tvorbě plakátů na téma čs. pohraničního opevnění na Králicku. V této hodině, proběhne pouze jedna aktivita, ale je velmi důležité, aby jí bylo věnováno dostatek prostoru, čímž se zabezpečí větší kvalita vlastní práce žáků.

Tato aktivita splňuje následující cíle:

- vědomostní cíle: žák přijme a prohloubí své znalosti o téma svého plakátu,
- dovednostní cíle: žák shromažďuje zásadní informace z historických a jiných pramenů, kterým dokáže porozumět a reprodukovat je, efektivně formuluje své myšlenky v mluveném i psaném projevu,
- výchovné cíle: žák plní zadané úkoly, respektuje stanovená pravidla spolupráce a vytváří si hodnotový vztah k výtvorům.

V této aktivitě jsou zařazena tato průřezová témata:

- výchova demokratického člověka,
- osobnostní a sociální výchova,
- multikulturní výchova,
- mediální výchova.

4.3.1. Tvorba plakátů

Tvoření plakátů je časově velmi náročné a spolu s vyhledáváním a shromažďováním informací zcela jistě zabere přibližně jednu vyučovací hodinu, a i díky tomu je vhodné rozdělit témata na konci předchozí hodiny. Vyhovující by byla třída s volným prostorem (koberec), specializovaná učebna výtvarné výchovy nebo počítačová učebna.

Potřebné pomůcky a materiály zahrnují odborné knihy, časopisy, internetové připojení, tvrdý papír o velikosti A3, psací potřeby a případně i přístup k tiskárně, pokud by žáci chtěli doplnit svůj plakát o fotografie.

Na začátku aktivity učitel žákům vysvětlí, že se rozdělí na skupiny po určitém počtu žáků a následně si vylosují téma, které budou zpracovávat ve formě plakátu a ty budou v další hodině prezentovat.

Samotnou organizaci rozdělení dětí do skupin bych ponechala na výběr konkrétním pedagogům, neboť každá třída je jedinečná a vyhovoval by jí tedy jiný způsob rozdělení. Doporučeny jsou ale skupinky maximálně po čtyřech až šesti žácích, aby se každý zapojil na tvorbě a následné prezentaci plakátů.

Skupinky si témata rozdělí losováním a mohou si vybrat například z těchto témat: lehké čs. pohraniční opevnění, těžké čs. pohraniční opevnění, tvrzové čs. pohraniční opevnění, individuální pěchotní srub (IPS), pancéřové prvky opevnění, ochranné prvky opevnění, Králická pevnostní oblast. Pedagog si může vymyslet velké množství dalších témat nejen k této problematice, ale i k tématům příbuzným (mnichovská dohoda, vztahy Němců a Čechů v ČSR apod.).

Skupinám může pedagog spolu s tématem rozdat i kontrolní otázky nebo okruhy, kterých by se při své práci měli držet. Pokud jsou ale žáci zvyklí a zvládají vybrat nejzásadnější informace z různých textů, tak je vhodnější jim žádné otázky či okruhy nedávat.

Žáci vypracovávají plakáty a musí se společně dohodnout na jejich grafické a obsahové stránce a později i na prezentaci těchto plakátů. V průběhu mohou využívat různé publikace a materiály poskytnuté učitelem, samozřejmě se mohou ptát pedagoga na různé rady, ten by je ale měl nasměrovat na správnou literaturu. Mezitím co žáci pracují, je pedagog sleduje a dohlíží především na to, aby se zapojili všichni členové skupin.

Pedagog by měl před začátkem této aktivity vědět, že by se mohla protáhnout na více jak 40–45 min., neboť některé skupiny by za tuto dobu nemusely dokončit svůj plakát. V tomto případě je možné zadat dopracování plakátů žákům za domácí úkol nebo vyhradit další hodinu k jejich dokončení.

4.4. Třetí vyučovací hodina

Ve třetí vyučovací hodině proběhne postupně prezentace, hodnocení a instalace plakátů vytvořených v předešlé hodině.

V této hodině budou splněny následující cíle:

- vědomostní cíle: žák si obohatí své znalosti o témata plakátů svých spolužáků (lehké opevnění, těžké opevnění, tvrzové opevnění, Králická pevnostní oblast, IPS, pancéřové a ochranné prvky opevnění, akce Cihelna atd.),

- dovednostní cíle: žák kriticky přemýšlí, aplikuje historické znalosti, analyzuje a hodnotí svou práci ale i práci ostatních, dokáže efektivně vyjadřovat své myšlenky v mluveném projevu,
- výchovné cíle: žák respektuje práci svou i ostatních, vytváří si kladný vztah a postoje k výtvorům a historickému dědictví.

Mezi průřezová témata zařazená do těchto aktivit se řadí:

- výchova demokratického občana,
- osobnostní a sociální výchova.

4.4.1. Prezentace a hodnocení plakátů

Jestliže je ve školní třídě 30 žáků, kteří vytvořili skupinky po šesti, vychází, že vznikne pět skupin, a tím pádem pět plakátů. Na každou prezentaci plakátu učitel vyhradí cca 3 min. a 2 min. na hodnocení. Navržená aktivita, prezentace a hodnocení plakátů zaplní přibližně 25 min. vyučovací hodiny. K této aktivitě bude pedagog potřebovat pouze plakáty a pracovní list (zápis závislý na výběru témat plakátů)⁶⁹. Aktivitu lze zrealizovat jak ve školních lavicích, tak v učebně na koberci. Důležité je vytvořit příjemné a podporující klima, především při hodnocení.

Pedagog vybídne žáky, zda nechce jít někdo první dobrovolně. Jestliže se žádná skupina nepřihlásí, sám vyvolá první skupinu. Jednotlivě budou skupinky představovat svůj plakát a předávat získané informace spolužákům. Po prezentaci si ostatní žáci vyplní pracovní list, který pokrývá zásadní a důležité informace týkající se československého pohraničního opevnění a Králické pevnostní oblasti.

Následuje reflexe, hodnocení plakátů a samotné prezentace. Nejdříve skupina zhodnotí svůj celkový výkon pomocí škály, kdy ukáže na horizontální škále, jak si myslí, že se jí plakát a prezentace vyvedla.⁷⁰ Následně zhodnotí výkon skupiny i ostatní žáci. Není vždy vyvolávána celá třída, ale pouze 2–3 jedinci, aby byl ušetřen čas. Ti mohou také využít metodu škály, nebo pedagog může využít metodu sendviče. V této metodě jedinci říkají pozitiva a negativa výkonu, přičemž vždy udají pozitivní, následně negativní a znovu pozitivní informaci.

Při hodnocení a reflexi je velmi důležité příjemné a podporující klima ve třídě. Bylo by vhodné, aby pedagog znal a měl neustále na mysli sociální vztahy ve třídě. V některých

⁶⁹ Příloha č. 5 – Pracovní list (zápis)

⁷⁰ Horní část škály představuje skvělý výkon, střed představuje výkon normální a spodní část škály špatný výkon.

třídách nebude možné z různých hledisek provést skupinovou reflexi, ale i tak by mělo dojít minimálně k reflexi ze strany skupiny prezentující svůj plakát.

Následně se učitel zeptá, zda mají všichni vyplněný celý pracovní list. Jestliže některé informace budou chybět, pedagog se doptá příslušné skupiny, zdali nezná odpověď. Případné informace, na které žáci nebudou schopni odpovědět, odprezentuje pedagog. Tuto část lze zcela vypustit, pokud žáci dostanou při vypracování návodné otázky, co všechno se v prezentaci má objevit.

4.4.2. Instalace plakátů

Samotná instalace plakátů je poměrně rychlá a bezproblémová, proto předpokládám, že zabere nanejvýš 10–15 min. Nejvhodnějším místem k instalaci je domovská třída, nebo místa, kolem kterých žáci často procházejí.

4.5. Čtvrtá vyučovací hodina

Čtvrtá vyučovací hodina je vytvořena k opakování základních informací o československém pohraničním opevnění v Králické pevnostní oblasti a zároveň k přiblížení důvodů, kvůli kterým se přistoupilo ke statické variantě obrany čs. státu.

Návody na aktivity splňují tyto výchovně vzdělávací cíle:

- vědomostní cíle: žák si zopakuje vědomosti o čs. opevnění a o území ČSR, obohatí své dosavadní znalosti o obranyschopnost ČSR v letech 1935–1938, samostatně dojde k závěru, že stálé opevnění bylo výhodnější variantou ochrany ČSR,
- dovednostní cíle: žák dokáže logicky a kriticky přemýšlet, orientuje se v mapě ČSR, dokáže najít Králickou pevnostní oblast, pracuje samostatně, pracuje s krátkým textem a vyvozuje z něho důsledky, vede diskuzi na základě faktů, rozumí příčinám,
- výchovné cíle: žák plní závazky a povinnosti, kultivuje si zájem o národní dějiny.

Mezi průřezová témata zařazená do těchto aktivit se řadí:

- osobnostní a sociální výchova,
- výchova demokratického občana,
- výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

4.5.1. Kašírované objekty a práce s mapou

Tato navržená aktivita přibližně vyplní 20 min. vyučovací hodiny a lze ji provést, pokud si žáci vytvořili vlastní kašírované objekty nebo je možné využít fotografie ve velkém formátu. Pedagog bude potřebovat pro sebe a každé dítě kašírovaný objekt, či fotografie objektů, dále vytisknuté slepé mapy ČSR⁷¹ a velkou nástěnnou mapu ČSR. Vhodným prostorem pro vykonání aktivity třída s lavicemi.

První část aktivity trvá přibližně 10 minut. Žáci budou vyhledávat důležité části opevnění (ochranné prvky, pancéřové prvky). Žáci postupně chodí k objektu pedagoga ke kontrole hledaného prvku, čímž si svou práci zkontroluje celá třída. Veškeré pojmy už žáci slyšeli a jsou s nimi seznámeni, avšak pedagog stále vybírá ty nejdůležitější prvky.

V další části se žáci seznámí s prostorem Králické pevnostní oblasti, kterou si zakreslí do svých slepých map a následně nalepí do sešitů k výkladu. Nejdříve však pedagog rozdá slepé mapy a žáci v nich vyznačí hlavní územní celky ČSR (Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko, Podkarpatská Rus) a hranice se sousedními státy (červenou barvou státy nepřátelské, zelenou barvou státy spřátelené). Na velké mapě si s pedagogem vyhledají správné odpovědi.

Poté pedagog žákům ukáže, jaká místa byla nejkritičtější pro ochranu (úsek Odra–Labe) a ukáže Králickou pevnostní oblast, kterou si následně žáci přenesou do slepých map (modrá barva). Pedagog se zeptá, z jakého důvodu bylo toto území důležité (mohlo by dojít k přetnutí republiky na dvě části: východ, západ). Tato fáze by měla vyplnit 5 min. vyučovací hodiny.

V rámci celé aktivity se pedagog nezaměřuje na velké detaily, neboť navržená činnost spíše slouží jako motivace k následující činnosti.

4.5.2. Statická nebo mobilní varianta obrany ČSR⁷²

Aktivita vyplní cca 20 min. a v jejím průběhu bude využit celý prostor třídy. Pedagog bude potřebovat pouze pracovní listy s argumenty.⁷³ V této aktivitě budou žáci kriticky přemýšlet nad důvody pro výběr dané varianty a následně si z nich vyvodí svůj vlastní názor, jaká možnost byla pro tento stát výhodnější. Na základě těchto argumentů by to mělo být stálé opevnění,

⁷¹ Příloha č. 6 – Slepá mapa ČSR a vyplněná slepá mapa ČSR

⁷² ŠERÁ, Lucie. *Využití československého opevnění ve výuce dějepisu*. Pěchotní srub MJ-S 3 „Zahrada“ v Šatově. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie. 56–58 s.

⁷³ Příloha č. 7 – Pracovní list s argumenty

VÚH - VHA, f. ŘOP 1936, 99-5/55-2, (MNO č.j. 2.300/Taj.hl.št.ŘOP 1936), s. 20–21 VI. Kapitola - „Úvaha o rentabilitě fortifikace“.

ARON, Lubomír a kol., c. d., s. 10.

neboť nevyžadovala ohromné množství lidských zdrojů, kterých nebylo v tehdejším Československu dostatek.

Pedagog žákům vysvětlí, že se čs. armáda a vláda rozmýšlely mezi dvěma možnostmi. A to statickou variantou (stálé opevnění) a variantou mobilní (pohyblivá motorizovaná armáda). Žáci sami navrhnou, jaké výhody či nevýhody měly obě možnosti.

Pedagog rozdá pracovní listy s argumenty. Úkolem žáků bude, si je přečíst a rozhodnout se, jestli se jedná o výhodu statického či mobilního řešení. Za každý argument napíše písmeno T (tanky), pokud se bude jednat o výhodu mobilní varianty, a písmeno O (opevnění), jestliže o výhodu statické možnosti. Každý žák nakonec odpoví na otázku, jaká varianta byla vhodnější a měla být využita.

Žáci se se svými pracovními listy přesunou z lavic na koberec a společně si projdou pracovní list. Každý vysloví svůj názor, jaká varianta by byla vhodnější pro tehdejší ČSR a svůj názor si obhájí důvody. Po diskuzi se učitel zeptá, zda někdo z nich změnil názor a jakým způsobem.

Pedagog zadá žákům krátký domácí úkol, který se stane motivací pro následující hodinu. Žáci budou mít za úkol se doma zeptat prarodičů, jaký mají názor na výběr obrany ČSR (souhlasí nebo nesouhlasí s budováním opevnění), jaký mají názor na mnichovskou dohodu a zda litují, že ČSR se nebránila po podpisu této dohody.⁷⁴

4.6. Pátá vyučovací hodina

Pátá vyučovací hodina propojuje téma československého pohraničního opevnění s tématem mnichovské dohody a vlastenectví, které velmi úzce s problematikou této bakalářské práce souvisí.

Tato aktivita splňuje následující výchovně vzdělávací cíle:

- vědomostní cíle: žák si zopakuje dosavadní znalosti o statické či mobilní variantě obrany ČSR, získá znalosti o mnichovské dohodě a jejích následcích,
- dovednostní cíle: žák kriticky přemýšlí, pracuje s textem a hudební skladbou, na základě logické úvahy vyvozuje skutečnosti, dokáže vést diskuzi na základě faktů, dokáže porozumět příčinám,

⁷⁴ Pedagog v krátkosti popíše mnichovskou dohodu.

- výchovné cíle: žák si kultivuje zájem o národní dějiny, dodržuje pravidla spolupráce a respektuje názory druhých lidí.

V těchto aktivitách jsou zařazena tato průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova,
- výchova demokratického člověka,
- výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech,
- multikulturní výchova,
- mediální výchova.

4.6.1. Ohlasy mnichovské dohody

Tato poněkud dlouhá aktivita zaplní většinu času vyučovací hodiny a to 30 – 35 min. a nejvhodnějším prostředím k její aplikaci je koberec. Pedagog bude potřebovat pouze hudební skladbu „Proti větru“ od Jiřího Voskovce a Jana Wericha⁷⁵ a kopii básně „Náš mlčící voják“ od Fráni Šrámka⁷⁶ pro každého žáka.

Motivací této aktivity je domácí úkol zadaný žákům v předchozí hodině. Díky němu a s ním spojené diskuzi přejde třída k výkladu mnichovské dohody. Tato část by měla trvat maximálně 10 min. a pedagog zmíní především, co znamenala, co jí předcházelo, politiku appeasementu⁷⁷, jaká území byla postoupena, jaký měla vliv na ČSR a na výstavbu opevnění a co po ní následovalo.

Pedagog žákům pustí píseň s videem od J. Voskovce a J. Wericha s názvem „Proti větru“, která byla napsána nepřímo proti nacistickému Německu. Na základě této písně se učitel žáků zeptá, jaká byla nálada obyvatelstva před událostmi v Mnichově.

V další části pedagog rozdá žákům kopii básně „Náš mlčící voják“ od Fráni Šrámka, kterou si nejprve žáci sami přečtou a následně ji rozeberou společně na koberci. Prvně každý žák vysloví, jak se mu báseň líbila a jaký z ní má pocit. Odpoví, zda to byla pesimistická či optimistická báseň, smutná či veselá. Další otázkou, na kterou se pedagog zeptá, bude, kde

⁷⁵ VOSKOVEC, J., WERICH, J.: Proti větru (1938). In: Youtube [online]. 22. 11. 2008 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=4Z8FQSRq61A>. Kanál uživatele Delfinlandian.

⁷⁶ ŠRÁMEK, Fráňa. Náš mlčící voják: [Mne nesmíš se ptát...]. *Mladá fronta*. 1958, roč. 14, č. 233, s. 3

⁷⁷ Při zmínění politiky appeasementu, je důležité, aby žákům bylo vysvětleno, že před 2. sv. válkou se tato politika zdála být funkční. A Francie a Velká Británie postupovali se snahou zabránit válce, nikoli zradit ČSR.

stál voják (u hranic), co tam dělal (bránil jeho zem) a proč tam byl (vlastenectví). Následovat budou otázky typu: Jaká byla nálada obyvatel po Mnichovu? Chtěli lidé bojovat nebo nechtěli?

4.6.2. Bojovat nebo nebojovat

Stejně jako pro předchozí aktivitu je účelný volný prostor (koberec). Tato aktivita zabere méně času (přibližně 10 minut) a navazuje volně na předchozí aktivitu. Pedagog bude potřebovat pro každého žáka list s výhodami a nevýhodami bojového nasazení občanů ČSR po mnichovské dohodě.⁷⁸

Po diskuzi nad básní od F. Šrámka by žáci mohli nabít dojem, že občané ČSR chtěli bojovat a že by tato možnost nebyla nemožnou. Z toho důvodu nyní pedagog rozdá žákům výše zmíněný pracovní list, který si prostudují a sami za sebe se rozhodnou, zda by oni bojovali či nebojovali. Jejich názory budou sdílet se svými spolužáky a dojde ke krátké diskuzi nad tímto tématem.

Cílem aktivity je žáky nasměřovat k názoru, že ani jedna ze dvou možností nebyla ideální a otázka, zda jsme měli či neměli bojovat, je velmi ošemetná.

⁷⁸ Příloha č. 8 – Pracovní list s výhodami a nevýhodami bojového nasazení občanů ČSR po Mnichovské dohodě MAS: Srovnání armád, které se nestřetly. V časech Mnichova čelila Praha masivní přesile. In: *čt24.ceskatelevize.cz* [online]. 26. 9. 2018 [cit. 13. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2590051-srovnani-armad-ktere-se-nestretly-v-casech-mnichova-celila-praha-masivni-presile>

5. Dějepisná exkurze do dělostřelecké tvrze Bouda – vchodový objekt K-S 22a

Dějepisná exkurze do dělostřelecké tvrze Bouda v Králické pevnostní oblasti navazuje na předchozí aktivity. Měla by se uskutečnit co nejdříve po výuce dané problematiky. Takto budou mít žáci stále v živé paměti veškeré osvojené informace a exkurze napomůže k jejich hlubšímu pochopení a propojení se zkušeností jedinců. Teoretické vědomosti si žáci propojí s praktickou zkušeností a exkurze jim tak nabídne konkrétní pohled na umístění objektů v terénu, vnější podobu s maskováním a vybavením interiéru.

Exkurze je naplánována jako celodenní. Cena klasické prohlídky pro jedno dítě od 7 do 15 let stojí 70 Kč, pro starší 15 let s průkazem 80 Kč a pro dospělé 90 Kč. Cena dopravy se bude lišit od vzdálenosti dané školy od objektu a jejím výběrem.

Tato exkurze splňuje následující výchovně vzdělávací cíle:

- vědomostní cíle: žák si upevní osvojené informace o čs. pevnostním opevnění, propojí si osvojené informace s primárním pramenem (dělostřeleckou tvrzí Bouda),
- dovednostní cíle: žák vyhledává historické prameny a získává z nich informace, které shromažďuje k dané otázce, dokáže zhodnotit proces učení a činnosti, kterých se účastnil,
- výchovné cíle: žák si kultivuje zájem o národní dějiny, respektuje a oceňuje naše historické dědictví, plní závazky a povinnosti, dbá o bezpečí vlastní i ostatních, uvědomuje si dopad člověka na přírodu a podílí se na udržení čistého prostředí kolem sebe.

Exkurze pokrývá tato průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova,
- výchova demokratického člověka,
- environmentální výchova,
- mediální výchova.

5.1. Realizace exkurze

Dělostřeleckou tvrz Bouda spravuje Muzeum čs. opevnění, jehož provozovatelem je Společnost přátel čs. opevnění, o.p.s. Veškeré potřebné informace lze nalézt na internetových stránkách dělostřelecké tvrze Bouda: www.boudamuseum.com. K zabezpečení plynulého průběhu exkurze, je vhodné kontaktovat muzeum o plánované exkurzi a dohodnout se na přesný čas prohlídky, typu prohlídky atd. Důležité je, aby pedagog naplánoval exkurzi v provozní době, od 1. května do 31. října, přičemž v říjnu pouze o sobotách, nedělích a ve státní svátek.

Existuje několik variant, kterými se lze k dělostřelecké tvrzi Bouda dostat. První z nich je přístupová cesta od rozhledny na Suchém vrchu po červené turistické značce. U rozhledny je parkoviště pro případnou soukromou autobusovou dopravu. Tato cesta je nejkratší a trvá přibližně 45 min., ale je poněkud náročnější, a proto pedagog a žáci musí dbát na zvýšenou bezpečnost a opatrnost. Trasa z Těchonína od železniční zastávky po zelené značce je další možností, která trvá 70 min. Trasa je bez náročného klesání či stoupání a vede po bývalé vojenské silnici. Na výše zmíněných internetových stránkách můžeme nalézt další množství různých přístupových tras k dělostřelecké tvrzi Bouda.

Pedagog bude žáky a jejich zákonné zástupce s dostatečným předstihem informovat o době a místu odjezdu na exkurzi. Dále jim předá list s doporučením, co si s sebou mají žáci vzít. Jedná se především o pevnou a pohodlnou obuv, teplé oblečení,⁷⁹ tekutiny, svačiny, psací potřeby, desky na psaní a rukavice na sběr odpadu. Učitel může pro žáky zařídit ve školní jídelně před odjezdem obědy s sebou.

Pedagog bude k realizaci exkurze potřebovat pytel pro každého žáka na nasbíraný odpad a pracovní list (exkurze)⁸⁰.

Dělostřelecká tvrz Bouda umožňuje několik typů prohlídek, přičemž pro žáky základních škol nebo víceletých gymnázií je nejvhodnější klasická prohlídka, která trvá 65 minut a žákům přiblíží základní informace o dělostřelecké tvrzi.

V průběhu celé exkurze je velmi zásadní, aby byla dodržována bezpečnostní pravidla. Okolí dělostřelecké tvrze je sice zabezpečeno, ale u objektů se nacházejí diamantové příkopy bez

⁷⁹ I v letních měsících je v podzemí tvrze teplota v rozmezí 4-10°C.

⁸⁰ Příloha č. 9 – Pracovní list (exkurze)

zábradlí či podobného ochranného prvku. Dále je potřeba dbát zvýšené pozornosti na svážnici, schodištích, kolejištích, odtokových kanálcích atd.

5.2. Plán exkurze

Plán exkurze není přizpůsoben na určitou základní školu nebo víceleté gymnázium v Králické pevnostní oblasti. Z toho důvodu je tedy možné, že si jednotlivé školy budou muset časový plán přizpůsobit svým požadavkům a potřebám. Doporučovala bych zvolit soukromou autobusovou dopravu, neboť díky ní se pedagog nemusí omezovat na jízdní řády a může s žáky zvolit jakoukoliv přístupovou trasu. Z přístupových tras bych nejspíše zvolila trasu od Suchého vrchu po červené značce, neboť je nejkratší. Plán exkurze začíná až příjezdem autobusu na parkovišti u Suchého vrchu.

9:30 – Příjezd soukromého autobusu na parkoviště u Suchého vrchu. Pedagog žákům zopakuje zásadní bezpečnostní pokyny a rozdá jim obědy, které si uschovají ve svých batozích. Následně žákům předá pytle, do kterých budou sbírat vše, co do lesů a okolí objektů čs. pohraničního opevnění nepatří (plasty, kovy atd.). Tyto odpadky žáci nebudou třídit na tomto místě, ale až později v budově školy, neboť by tento proces zabral mnoho času. Ze stejného důvodu a kvůli bezpečnosti žáci nebudou zacházet mimo označenou trasu a hluboko do lesního porostu. Ke sběru těchto odpadků žáci využívají rukavice a v průběhu cesty k objektu se s pedagogem baví o dopadu člověka na životní prostředí.

11:00 – Příchod k dělostřelecké tvrzi Bouda. Pytle s odpadky žáci nechají stát na místě, kde si je při zpáteční cestě vyzvednou. Žáci s učitelem krátce zhodnotí maskování, velikost a okolí objektu. Následně se nasvačí, případně snědí zabalené obědy a vyčkají na začátek prohlídky.

11:30 – Vchodový objekt K-S 22a „Krok“. V tuto chvíli pedagog znovu zopakuje základní pravidla slušného chování a bezpečnostní pokyny, neboť se půjde do vnitřních prostorů objektu. Před vstupem do objektu s průvodcem pedagog žákům rozdá pracovní listy a upozorní je, že odpovědi budou slyšet už při výkladu, ale na některé se budou muset zeptat průvodce po skončení prohlídky. Žáci se případně dooblečou a spolu s průvodcem vstoupí do objektu.

11:40 – Klasická prohlídka s průvodcem vyplní 65 minut. Žáci se díky prohlídce seznámí se základními informacemi o tvrzi Bouda. V průběhu prohlídky uvidí vjezd pro motorová vozidla a vchod pro pěší, svážnici, odvodňovací štoly, minové kobky (ochranný prvek), posuvné uzávěry, elektrárny/strojovny, a dokonce i muniční sklad M1, ve kterém si budou moci

prohlédnout expozici zbraní a munice. Přes hlavní galerii s kolejnicemi dojdou ke štolám vybudovaných po druhé světové válce, kde prohlídka končí.

12:50 – V tento čas skončí klasická prohlídka a žáci budou mít vyplněnou většinu otázek z pracovního listu. Otázky, které nebudou mít vyplněny, si mohou zjistit pomocí dotazů na průvodce prohlídky. Poté se vydají stejnou cestou, kterou došli až k poválečným štolám zpět z vchodového objektu ven.

13:00 – Skupina s pedagogem vyjde z objektu a zkontroluje si hromadně pracovní listy. Po této kontrole si pedagog s žáky popíše exteriér vchodového objektu a zkusí pojmenovat jednotlivé komponenty (pozorovací zvon, diamantový příkop, krakorce, vjezd pro motorová vozidla atd.).

13:30 – Pedagog se skupinou opouští areál vchodového objektu K-S 22a a společně se vydají na krátkou procházku k dalším objektům tohoto komplexu. Jedná se o naučnou stezku Muzea čs. opevnění – dělostřelecké tvrže Bouda se začátkem u vchodového objektu K-S 22a končící u pěchotního srubu K-S 21 tvrže Bouda. V tomto plánu se počítá pouze s procházkou k prvnímu objektu na této naučné stezce, pěchotnímu srubu K-S 24 „Libuše“, která by celkově měla zaplnit 30 min.

14:00 – Po návratu zpět k vchodovému objektu dojde ke zhodnocení celého dne a jednotlivých částí exkurze. Pedagog se nejdříve zeptá na celkový dojem z celé exkurze a následně z jednotlivých objektů čs. pohraničního opevnění z let 1935–1938. Z hodnocení nemůžeme vynechat ani aktivitu zaměřenou na environmentální výchovu, která je také velmi důležitá. Po hodnocení prohlídky a jednotlivých objektů, jejich vybavení, zasazení do terénu atd. zhodnotí žáci svou práci v rámci celého projektu (vyučovacích hodin a exkurze) a následně jejich práci zhodnotí pedagog.

14:30 – Po evaluaci se žáci znovu nasvačí, odpočinou si a po chvíli si vyzvednou pytle s odpadky a společně se vydají zpět k Suchému vrchu, od kterého se autobusem dostanou k budově školy. Zde může následující den pokračovat aktivita s nasbíraným odpadem, který žáci budou třídit.

Příjezdem k budově školy je sice exkurze a celý výukový celek uzavřen, ale stále může pedagog na toto téma navázat a propojit tyto objekty s dalším učivem (problematika 2. sv. války, nacionalismu atd.) tím, že se k tomuto tématu bude pedagog neustále vracet a dosáhne tak lepšího propojení dějin regionálních, národních a celosvětových.

ZÁVĚR

V Králické pevnostní oblasti se můžeme setkat s velkým množstvím zachovaných objektů československého pohraničního opevnění, které jsou v dnešní době využívány jako střediska muzeí zabývající se touto problematikou. V posledních letech došlo k nárůstu zájmu mezi občany České republiky o toto historické dědictví a jsou propojovány různé turistické trasy s pevnostními objekty. Z těchto důvodů jsou tyto objekty veřejnosti daleko přístupnější. Na základě současných trendů na dějepisné vyučování je téma vhodné k využití v pedagogickém prostředí, neboť díky němu může pedagog propojit regionální a národní dějiny a jedná se o problematiku 19. a především 20. století.

Hlavním cílem bylo vytvoření návrhu výukového plánu a exkurze. Tento návrh měl rozvíjet klíčové kompetence, výchovně vzdělávací cíle a měl zahrnovat průřezová témata do veškerých aktivit. Dalšími cíli bylo osvětlení dějů, jevů a nálad ve 20. a 30. letech 20. století, motivace pedagogů využívat regionální dějiny a motivace žáků k dalšímu studiu tohoto předmětu.

K naplnění těchto cílů jsem vycházela ze základních principů RVP ZV, rámcové didaktiky dějepisu a regionálních dějin. Mimo to jsem prostudovala současný stav historického bádání na toto téma a vyhodnotila jsem, jaká fakta jsou pro žáky nejzásadnější. Vytvořením návrhu pěti vyučovacích hodin a exkurze jsem se snažila přiblížit problematiku regionálních dějin pedagogům, kteří by toto téma chtěli využít.

Vzhledem k tomu, že žádná z větších základních škol v této oblasti nevyužila tuto problematiku do svých školních vzdělávacích programů, domnívám se, že je toto téma velmi aktuální a doufám, že se tato bakalářská práce stane inspirací pro pedagogy z Králické pevnostní oblasti, ale i pro učitele z jiných regionů, které práce pobídne k využití jejich regionálních dějin.

SEZNAM LITERATURY

Archivní prameny

VÚH - VHA, f. ŘOP 1936, 99-5/55-2, (MNO č.j. 2.300/Taj.hl.št.ŘOP 1936), s. 20–21 VI. Kapitola - „Úvaha o rentabilitě fortifikace“.

Publikace

ARON, Lubomír a kol.: *Československé opevnění 1935–1938*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 1990. 199 s. ISBN 80-86011-05-4.

HÁJEK, Miloš: *Přehled nejnovějších dějin I. 1917–1929*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. 504 s. ISBN 25-126-62.

JOHN, Miloslav: *Září 1938 – Možnosti obrany Československa*. Svazek 2. Brno: Bonus A, 1997. 844 s. ISBN 808591445X.

JULÍNEK, S. a kol.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 275 s. ISBN 80-210-3495-5.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938) I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2000. 570 s. ISBN 80-7277-195-7.

KEJZLAR, Miroslav: *Československé opevnění z let 1935–38 na Trutnovsku*. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2008. 397 s. ISBN 978-80-86011-37-0.

KLIMEK, A., KUBŮ, E.: *Československá zahraniční politika 1918–1938*. Kapitola z dějin mezinárodních vztahů. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. 115 s. ISBN 80-85241-88-9.

KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E.: *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002. 555s. ISBN 80-7277-096-9

LABISCHOVÁ, L., GRACOVÁ, B.: *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 276 s. ISBN 978-80-7368-584-3.

NÁLEVKA, Vladimír: *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Aleš Skřivan, 2000. 270 s. ISBN 80-902261-4-0.

RYŠÁNKOVÁ, J., HÁJEK, M.: *Svět a Československo ve 20. století*. Praha: Horizont, 1990. 182 s. ISBN 40-022-90.

RÁBOŇ, Martin: *Československé opevnění z let 1935–1938*. Muzea a památníky. Brno: Spolek přátel československého opevnění, 2003. 147 s. ISBN 80-86463-13-3.

RÁBOŇ, Martin. *Králická pevnostní oblast – Miniprůvodce*. Hradčany u Tišnova: Spolek přátel československého opevnění Brno, 2011. ISBN 978-80-86463-33-9.

RÁBOŇ, M.: *Val na obranu republiky*. Československé opevnění z let 1935-1938 na Králicku. Brno: Spolek přátel československého opevnění Brno, 2005. 527s. ISBN 80-96463-21-4

SEIBT, Ferdinand: *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3.

VÚP: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha 2007.

Články v časopisech

BŘACH, Radko: Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. ledna 1924 a garanční dohoda čs.-francouzská z 16. října 1925. *Historie a vojenství* 43, č. 6 (1994), s. 3–21. ISSN 0018–2583.

ČERNÝ, Vladimír: Hranici zalít do betonu. *Válka revue*. Speciál Československého opevnění, 2013, s. 13-17. ISSN 1804-0772.

KRÁKORA, P., KOPEČEK, P.: Historické vědomí a jeho role při výuce regionálních dějin. *Civilia*. Odborná revue pro didaktiku společenských věd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, roč. 9, č. 2, s. 64–65. ISSN 1805–3963.

ŠRÁMEK, Fráňa. Náš mlčící voják: [Mne nesmíš se ptát...]. *Mladá fronta*. 1958, roč. 14, č. 233, s. 3. ISSN 0323-1941.

Internetové zdroje

MAS: Srovnání armád, které se nestřetly. V časech Mnichova čelila Praha masivní přesile. In: *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 26. 9. 2018 [cit. 13. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2590051-srovnani-armad-ktere-se-nestretly-v-casech-mnichova-celila-praha-masivni-presile>

ŠPITÁLSKÝ, Jaroslav. Konstrukce tančíku vz. 33. In: *rotanazdar.cz* [online], [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://rotanazdar.cz/?p=2190>

VOSKOVEC, J., WERICH, J.: *Proti větru (1938)*. In: Youtube [online]. 22. 11. 2008 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=4Z8FQSRq61A>. Kanál uživatele Delfinlandian.

Kvalifikační práce

ŠERÁ, Lucie. *Využití československého opevnění ve výuce dějepisu*. Pěchotní srub MJ-S 3 „Zahrada“ v Šatově. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie. Vedoucí práce PhDr. Kamil Štěpánek, CSc.

Fotografie

KHV Brno. K-S 12a [foto online]. In: *bunkry.cz*. [27. 11. 2005]. [Cit. 10. 2. 2020]. Dostupné z: <http://bunkry.cz/fotoarchiv/snimek.aspx>

KHV Brno. K-S 16 [foto online]. In: *bunkry.cz*. [27. 11. 2005]. [Cit. 13. 2. 2020]. Dostupné z: <http://bunkry.cz/fotoarchiv/snimek.aspx>

TRKOVSKÝ, Luboš. XV Červená Voda, XV/26/A-120 [foto online]. In: *bunkry.cz*. [27. 11. 2014]. [Cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <http://bunkry.cz/fotoarchiv/snimek.aspx>

Model

FARKAS, Zdeněk. Model pěchotního srubu M-S 3 „Zahrada“ v Šatově a model lehkého opevnění vz. 37. E-mailová korespondence se Zdeňkem Farkasem [online], 2. 2. 2020. [Cit. 26. 2. 2020].

SEZNAM ZKRATEK

ČSR – Československá republika

ČR – Česká republika

DNP – Německá národní strana

DNSAP – Německá národně socialistická strana dělnická

IPS – Izolovaný pěchotní srub

K-S12b – K – Králíky, S – srub, 12b – pořadové číslo

K-Ba-S22 – K – Králíky, Ba – Bouda, S – srub, 22 pořadové číslo

LO – lehké opevnění

M1 – hlavní muniční sklady

M2 – muniční sklady pod jednotlivými objekty

NSDAP – Nacionálně socialistická německá dělnická strana

RO – Rada pro opevňování

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ŘOP – Ředitelství opevňovacích prací

SdP – Sudetoněmecká strana

TO – těžké opevnění

USA – Spojené státy americké

VMK – Vojenské muzeum Králíky

WC – záchody

ZŠ – Základní škola

ŽSV – Ženíjní skupinová velitelství

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Fotografie – Lehké opevnění vz. 37, XV Červená Voda, XV/26/A-120. Foto Luboš Trkovský

Příloha č. 2 – Fotografie – Izolovaný pěchotní srub, K-S 16. Foto KHV Brno

Příloha č. 3 – Fotografie – Vchodový objekt K-S 12a „U rybníčku“. Foto KHV Brno

Příloha č. 4 – Model pěchotního srubu MJ-S 3 „Zahrada“ v Šatově a model lehkého opevnění vz. 37. Zdroj: Zdeněk Farkas

Příloha č. 5 – Pracovní list (zápis)

Příloha č. 6 – Slepá mapa ČSR a vyplněná slepá mapa ČSR

Příloha č. 7 – Pracovní list s argumenty

Příloha č. 8 – Pracovní list s výhodami a nevýhodami bojového nasazení občanů ČSR po Mnichovské dohodě

Příloha č. 9 – Pracovní list (exkurze)

**Příloha č. 1 – Fotografie – Lehké opevnění vz. 37, XV Červená Voda, XV/26/A-120. Foto
Luboš Trkovský**

Příloha č. 2 – Fotografie – Izolovaný pěchotní srub, K-S 16. Foto KHV Brno

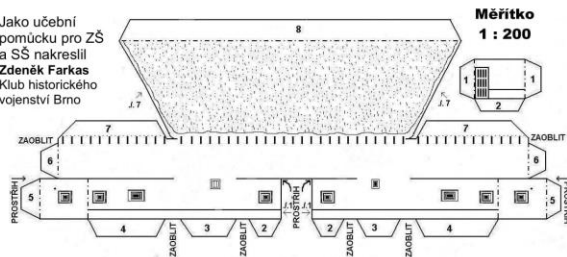

Příloha č. 3 – Fotografie – Vchodový objekt K-S 12a „U rybníčku“. Foto KHV Brno

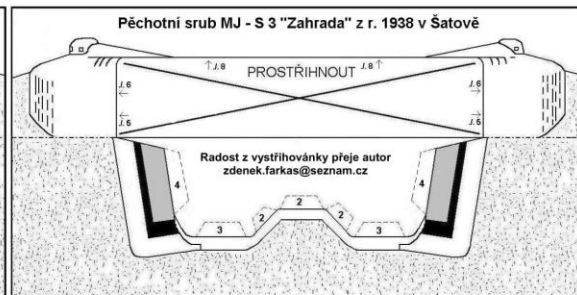
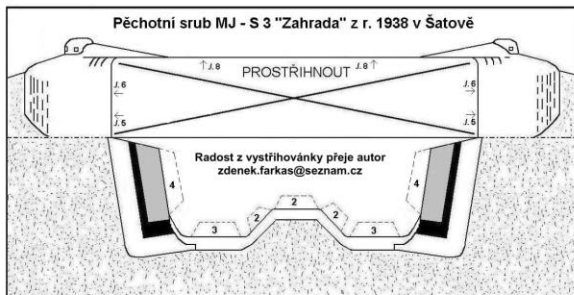
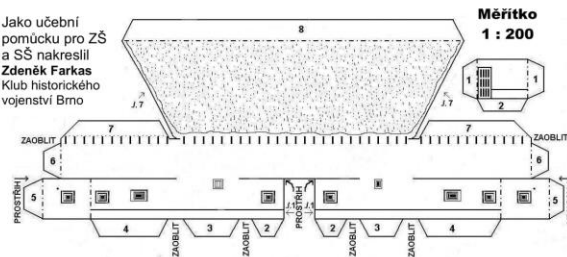

Příloha č. 4 – Model pěchotního srubu MJ-S 3 „Zahrada“ v Šatově a model lehkého opevnění vz. 37. Zdroj: Zdeněk Farkas

Jako učební pomůcku pro ZŠ a SŠ nakreslil Zdeněk Farkas Klub historického vojenství Brno

Jako učební pomůcku pro ZŠ a SŠ nakreslil Zdeněk Farkas Klub historického vojenství Brno

Návod ke stěpení: Před vystřížením naryhujte čáry ohybu podle pravítka. Ohyb papíru rubem k sobě je vyznačen plnou čarou —, ohyb lícem k sobě čerchovanou čarou - - - -. Značka *J.* znamená přilepení chloupě s číslem z rubové strany. Plochu s příkopy a pozadím vystříhnete podle rámečku, podle čáry ohněte do pravého úhlu a na vyznačeném místě prostříhnete. Vystříhnete (nezapomeňte na vyznačené prostřížení), zaoblete a naohýbejte plášť bunkru a díl s dveřmi. Vyznačená místa zaoblete podle hrany pravítka. Při lepení postupujte podle čísel na chloupkách. Do pláště vklepte díl s dveřmi. Přilepování pláště bunkru na plochu s příkopy začněte přilepením vchodu na vyznačené místo. S dalším lepením postupujte od středu do stran. Při lepení chloupky vám pomůže pruzeta. Při přilepování části se střílnami kontrolujte usazení podle chloupky č. 5. Nakonec zalepte krakorec č. 6 a ze stran a zezadu strop.

Návod ke stěpení: Před vystřížením naryhujte čáry ohybu podle pravítka. Ohyb papíru rubem k sobě je vyznačen plnou čarou —, ohyb lícem k sobě čerchovanou čarou - - - -. Značka *J.* znamená přilepení chloupě s číslem z rubové strany. Plochu s příkopy a pozadím vystříhnete podle rámečku, podle čáry ohněte do pravého úhlu a na vyznačeném místě prostříhnete. Vystříhnete (nezapomeňte na vyznačené prostřížení), zaoblete a naohýbejte plášť bunkru a díl s dveřmi. Vyznačená místa zaoblete podle hrany pravítka. Při lepení postupujte podle čísel na chloupkách. Do pláště vklepte díl s dveřmi. Přilepování pláště bunkru na plochu s příkopy začněte přilepením vchodu na vyznačené místo. S dalším lepením postupujte od středu do stran. Při lepení chloupky vám pomůže pruzeta. Při přilepování části se střílnami kontrolujte usazení podle chloupky č. 5. Nakonec zalepte krakorec č. 6 a ze stran a zezadu strop.

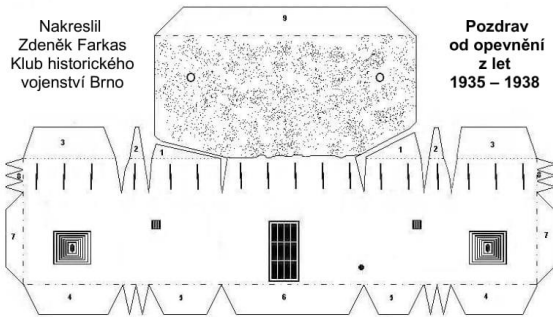
Samostatné pěchotní sruby pro 13–50 mužů byly budovány hlavně na severu ČSR v prostorech pro obranu naší země nejdůležitějších. Kolem nich a mezi nimi se stavěly protitankové překážky. Do konce září 1938 se podařilo postavit 228 objektů. Z toho 6 objektů na jižní Moravě, 8 u Bratislavy, 3 u Komárna a 1 cvičný objekt. Stavěny v různých druzích odolnosti (různá výška stropu a šířka stěn) a různých tvarech. Dvoupatrové – nadzemní bojové (se zbraněmi) a podzemní týlové patro (s ubírkami, sklady, strojevnou, filtrou, umývárnu, WC a studnou). Výzbroj: protitankové kanóny spážené s těžkým kulometem, dvojčata těžkých kulometů a lehké kulometry.

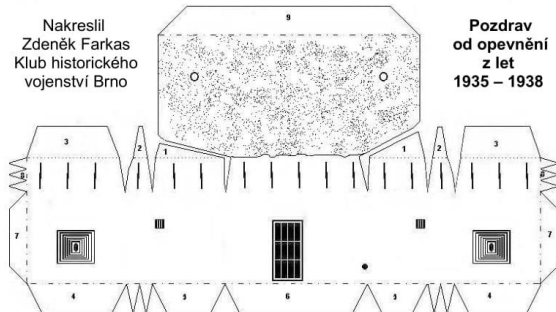
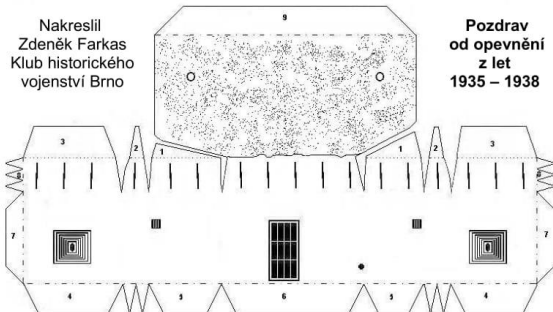
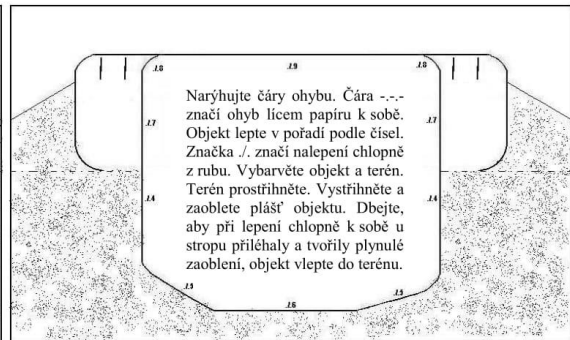
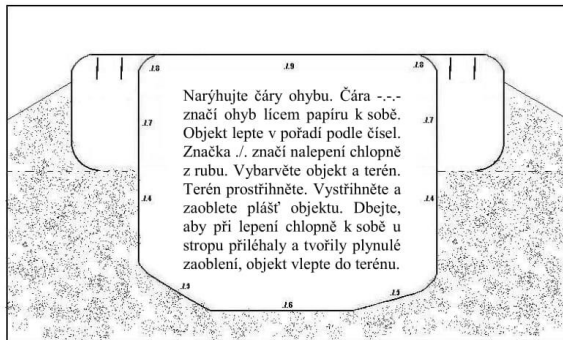
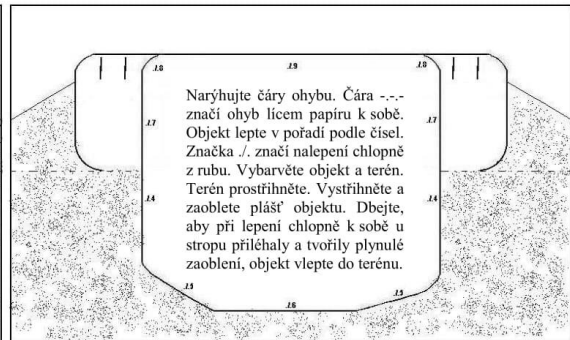
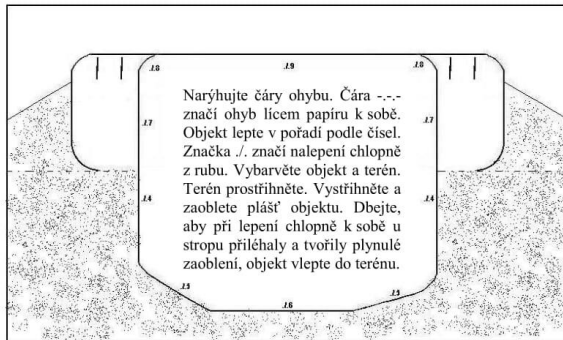
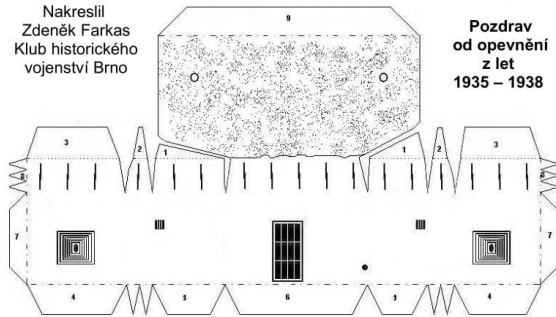
Samostatné pěchotní sruby pro 13–50 mužů byly budovány hlavně na severu ČSR v prostorech pro obranu naší země nejdůležitějších. Kolem nich a mezi nimi se stavěly protitankové překážky. Do konce září 1938 se podařilo postavit 228 objektů. Z toho 6 objektů na jižní Moravě, 8 u Bratislavy, 3 u Komárna a 1 cvičný objekt. Stavěny v různých druzích odolnosti (různá výška stropu a šířka stěn) a různých tvarech. Dvoupatrové – nadzemní bojové (se zbraněmi) a podzemní týlové patro (s ubírkami, sklady, strojevnou, filtrou, umývárnu, WC a studnou). Výzbroj: protitankové kanóny spážené s těžkým kulometem, dvojčata těžkých kulometů a lehké kulometry.

PROSTOROVÁ POHLEDNICE LEHKÉHO OBJEKTU
vzor 37 A 180 zesíleného v měřítku 1:120

PROSTOROVÁ POHLEDNICE LEHKÉHO OBJEKTU
vzor 37 A 180 zesíleného v měřítku 1:120

PROSTOROVÁ POHLEDNICE LEHKÉHO OBJEKTU
vzor 37 A 180 zesíleného v měřítku 1:120

PROSTOROVÁ POHLEDNICE LEHKÉHO OBJEKTU
vzor 37 A 180 zesíleného v měřítku 1:120

Příloha č. 5 – Pracovní list (zápis)⁸¹

Československé pohraniční opevnění se budovalo od roku _____ do roku _____.

Lehké československé pohraniční opevnění

Objekty lehkého opevnění jsou jedním ze _____ typů československého pevnostního opevnění a tento typ byl finančně _____. Lehké opevnění můžeme rozdělit na: _____ a _____. Pro lehké opevnění vz. 37 se uchytil název _____ podle Ředitelství opevňovacích prací.

Těžké československé pohraniční opevnění

Objekty československého pohraničního opevnění se nazývají _____. Můžeme je dělit na odolnější _____ a méně odolné _____. Objekty měly _____ patra. Vrchní patro zastávalo _____ funkci a v dolním patře byly umístěny ubikace, sklady, strojovna a studna. Nejčastějším objektem těžkého opevnění byl _____.

Tvrzové československé pohraniční opevnění

Dělostřelecká tvrz je sestavena z několika _____, které tvoří jeden organizační celek. Objekty tvrzí jsou propojeny _____, ve kterých se nachází například: _____, kasárny, _____ a telefonní centrála. Pro _____ tvrze byl nejdůležitějším vchodový srub.

Králická pevnostní oblast

Je to území od _____ nad Dolní Moravou po _____ v Orlických horách. Československo mohlo být v této oblasti rozděleno na dvě části (východní a _____). V Králické pevnostní oblasti bylo postaveno _____ objektů těžkého opevnění, _____ objektů lehkého opevnění a _____ dělostřelecké tvrze. Tyto tvrze se jmenují _____, _____ a _____.

Vztahy Němců a Čechů v ČSR

Po první světové válce byli Němci národnostní _____ v nové Československé republice. Ve 30. letech začaly vznikat extremistické strany např. Sudetoněmecká strana. Tato strana v _____ v dubnu r. 1938 představila _____. Od této doby byla situace mezi Čechy a Němci velmi napjatá a vyvrcholila _____.

⁸¹ Pracovní list se bude lišit vzhledem k výběru témat plakátů. Jestliže budou zvolena tato témata, je možné využít tento pracovní list.

Mnichovská dohoda

Mnichovská dohoda byla dohoda mezi čtyřmi státy: _____, Itálií, _____ a Velkou Británií o postoupených oblastech _____. O těchto oblastech se rozhodovalo bez československé přítomnosti a byly odstoupeny Německu. Dohoda byla podepsána _____ v Mnichově. Mnichovská dohoda je příkladem politiky _____.

Vzorové vyplnění pracovního listu (zápis)

Československé pohraniční opevnění se budovalo od roku **1935** do roku **1938**.

Lehké československé pohraniční opevnění

Objekty lehkého opevnění jsou jedním ze **tří** typů československého pevnostního opevnění a tento typ byl finančně **nejlevnější**. Lehké opevnění můžeme rozdělit na: **lehké opevnění vz. 36** a **lehké opevnění vz. 37**. Pro lehké opevnění vz. 37 se uchytil název **ŘOP** podle Ředitelství opevňovacích prací.

Těžké československé pohraniční opevnění

Objekty československého pohraničního opevnění se nazývají **sruby**. Můžeme je dělit na odolnější **řimany** a méně odolné **araby**. Objekty měly **dvě** patra. Vrchní patro zastávalo **bojovou** funkci a v dolním patře byly umístěny ubikace, sklady, strojovna a studna. Nejčastějším objektem těžkého opevnění byl **izolovaný pěchotní srub (IPS)**.

Tvrzové československé pohraniční opevnění

Dělostřelecká tvrz je sestavena z několika **srubů**, které tvoří jeden organizační celek. Objekty tvrzí jsou propojeny **podzemím**, ve kterém se nachází například: **sklady**, kasárny, **umývárny** a telefonní centrála. Pro **zásobování** tvrze byl nejdůležitějším vchodový srub.

Králická pevnostní oblast

Je to území od **Králického Sněžníku** nad Dolní Moravou po **Zemskou bránu** v Orlických horách. Československo mohlo být v této oblasti rozděleno na dvě části (východní a **západní**). V Králické pevnostní oblasti bylo postaveno **56** objektů těžkého opevnění, **191** objektů lehkého opevnění a **3** dělostřelecké tvrze. Tyto tvrze se jmenují **Bouda**, **Hůrka** a **Adam**.

Vztahy Němců a Čechů v ČSR

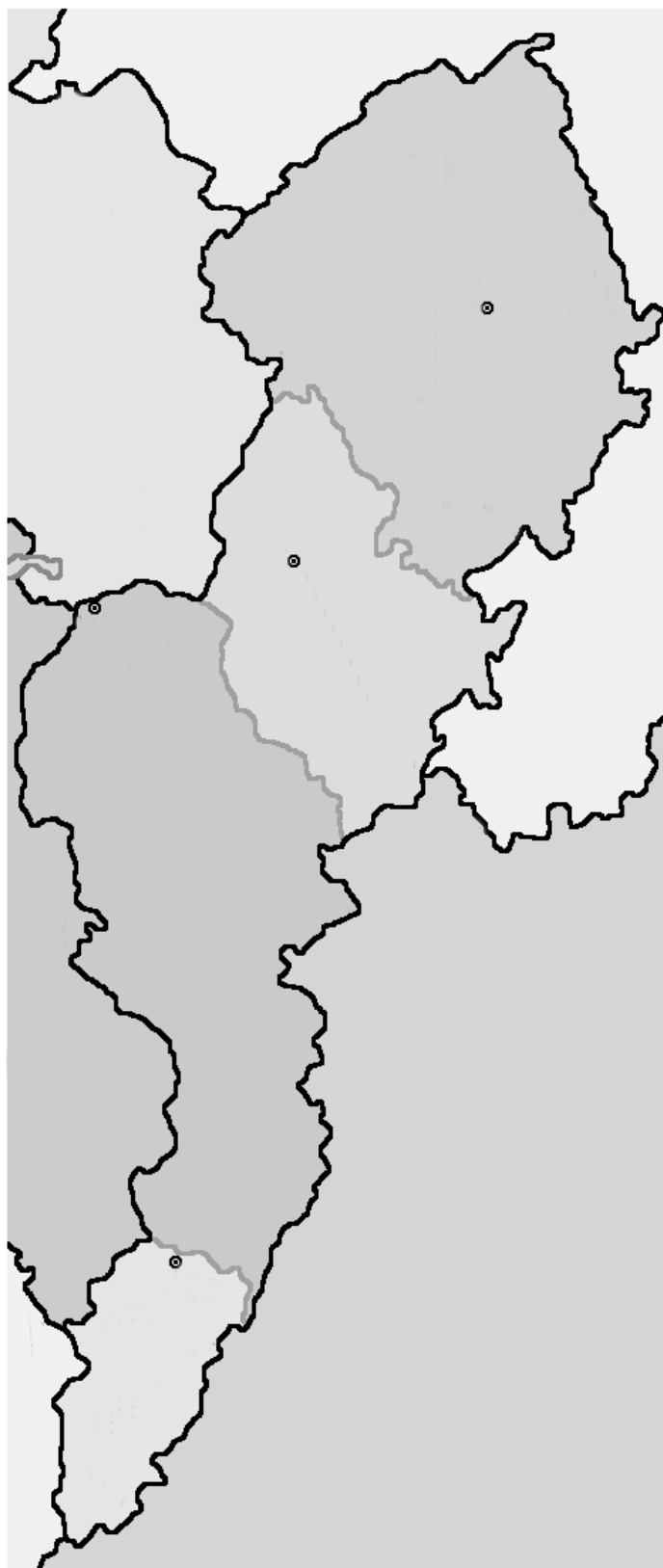
Po První světové válce byli Němci národnostní **menšinou** v nové Československé republice. Ve 30. letech začaly vznikat extremistické strany např. Sudetoněmecká strana. Tato strana v **Karlových Varech** v dubnu r. 1938 představila **Karlovarský program**. Od této doby byla situace mezi Čechy a Němci velmi napjatá a vyvrcholila **mnichovskou dohodou**.

Mnichovská dohoda

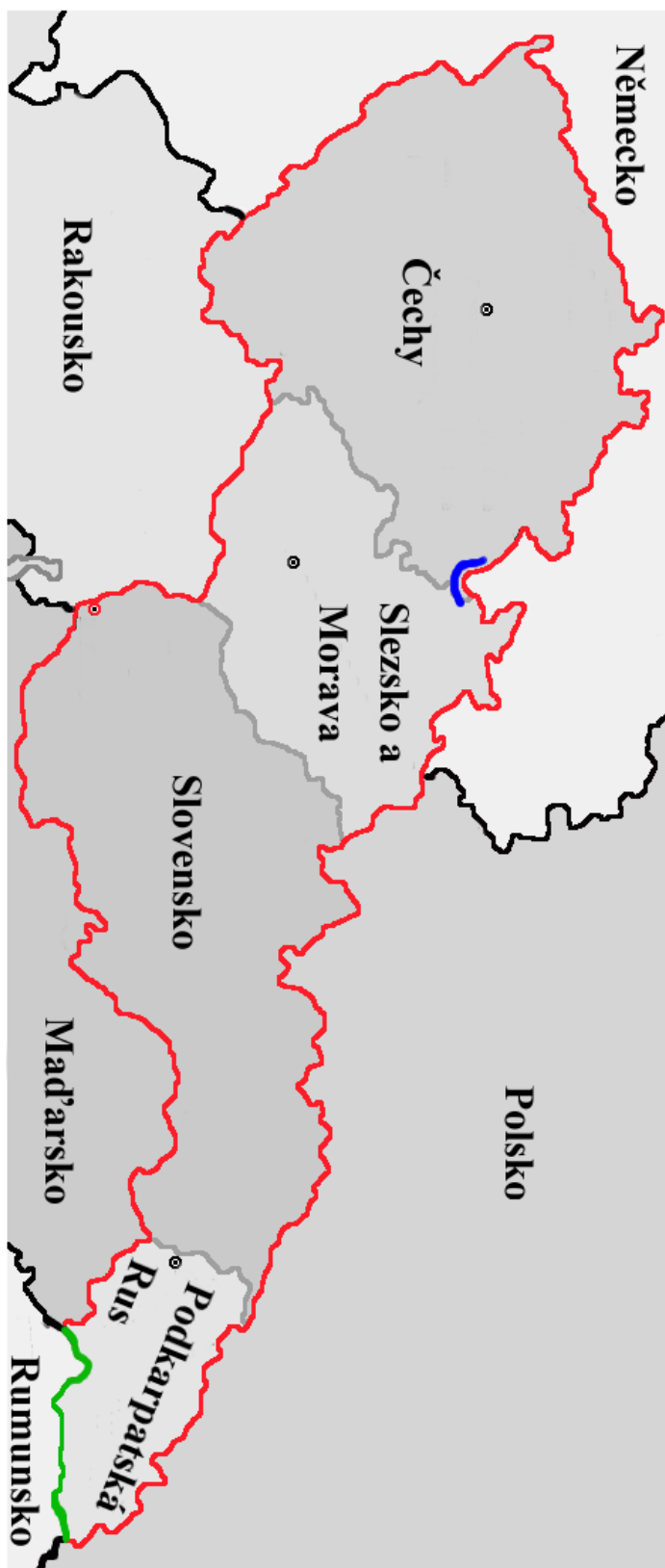
Mnichovská dohoda byla dohoda mezi čtyřmi státy: **Německem**, Itálií, **Francií** a Velkou Británií o postoupených oblastech **ČSR**. O těchto oblastech se rozhodovalo bez československé

přítomnosti a byly odstoupeny Německu. Dohoda byla podepsána **29. září 1938** v Mnichově. Mnichovská dohoda je příkladem politiky **appeasementu (usmiřování)**.

Příloha č. 6 – Slepá mapa ČSR a vyplněná slepá mapa ČSR

Vzorové vyplnění slepé mapy

Příloha č. 7 – Pracovní list s argumenty

T (mobilní varianta, tanky), O (statická varianta, opevnění)

- není možné opevnit celou republiku (délka hranic, finanční a časové důvody) **(T)**
- zajištění práce pro velký počet dělníků a stavebních firem **(O)**
- zkušenosti a inspirace při stavbě opevnění u čs. spojence (Francie) **(O)**
- nemožnost manévrování s opevněním **(T)**
- zkušenosti z 1. sv. války – využití malých pevností **(O)**
- opevnění zajistí volnost pro manévry polní armády **(O)**
- opevnění nelze být využito k ofenzivě **(T)**
- potřeba 20–25 divisí k uhájení prostoru Labe–Odra (600 000 mužů), při využití opevnění potřeba pouze 165 000 mužů **(O)**
- zakopání a znehybnění miliard národního jmění do opevnění **(T)**
- nepodařené tanky Renault a tanky vz. 33 **(O)**
- pohyblivá motorizovaná armáda umožní oba způsoby boje (defenzivní i ofenzivní) **(T)**
- cílem není vést ofenzivní válku, ale vyčkat do příchodu spojenců **(O)**

Příloha č. 8 – Pracovní list s výhodami a nevýhodami bojového nasazení občanů ČSR po Mnichovské dohodě

- V září mobilizovalo cca 1,1 milionů mužů
- V celém ČSR bylo 34 divizí oproti 45 německým divizím, z toho 37 divizí připravených k útoku na ČSR
- Německo mělo lepší a početnější letectvo (přes 3000, ČSR 576)
- ČSR mělo 350 tanků, Německo 2600 (1420 vyčleněno pro boj s ČSR)
- Technický stav zbraní byl celkem srovnatelný
- Odolnost pohraničního opevnění byla velmi dobrá
- Kvalitní německá protiletadlová děla, použitelná i proti stálému opevnění
- Špatná příprava vojáků na válku na obou stranách
- Velká odhodlanost Čechoslováků a Rusínů chránit svoji republiku
- Loajalita a morálka byla v Německu větší, nemuselo se totiž zabývat mnohonárodnostním složením státu
- Německá armáda v roce 1938 ještě nenabyla své pozdější síly
- Mobilizace v ČSR proběhla v pořádku, na stanovištích se hlásili i sudetští Němci
- Poloha ČSR mezi nepřátelskými státy
- Dlouhodobé budování a všeobecná branná povinnost v ČSR od roku 1918
- Možnost Německa vybrat si místo útoku a soustředit tam obrovskou převahu
- 2/3 pohraničního opevnění nebylo dostaveno a dělostřelecká výzbroj byla ve výrobním procesu
- ČSR nemělo aktivní protiletadlovou obranu

Bojoval/a bys nebo nebojoval/a?

Příloha č. 9 – Pracovní list (exkurze)

1. Jak se dělostřelecká tvrz jmenuje?

Bouda

2. Jedná se o stavebně dokončenou nebo nedokončenou tvrz?

dokončenou

3. Jak se jmenují další dělostřelecké tvrze v Králické pevnostní oblasti?

Hůrka, Adam

4. K čemu slouží vchodový objekt?

k bezpečnému zásobování

5. Co propojuje jednotlivé objekty dělostřelecké tvrze?

podzemí

6. Jak se jmenuje příkop před hlavními zbraněmi, který je chrání?

diamantový příkop

7. Kolik vchodů má vchodový objekt? A jaké?

dva, jeden pro nákladní auta, druhý pro pěší

8. Jaký pancéřový prvek stojí před vchodovým objektem?

pancéřový zvon

9. Jak se jmenoval první československý prezident?

Tomáš G. Masaryk

10. Jak se jmenoval druhý československý prezident?

Edvard Beneš

11. Jak se nazývala mezinárodní politika Velké Británie a Francie?

politika usmiřování (appeasementu)

12. Jaké státy byly spojenci ČSR?

Francie, SSSR, státy Malé dohody (Rumunsko, Jugoslávie)

13. Jaká strana vydala Karlovarský program v dubnu r. 1938 a kdo byl jejím hlavním představitelem?

SdP (Sudetoněmecká strana), Konrád Henlein

14. Jak se jmenuje dohoda, kvůli které byly odstoupeno československé pohraničí?

mnichovská dohoda

15. Kdy byla podepsána výše zmíněná dohoda?

29. 9. 1938

16. Byla dělostřelecká tvrz Bouda využívána Němci ke zkouškám jejich zbraní?

Ano

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Tereza Krsková
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Československé opevnění v oblasti Králíky a využití tohoto tématu v pedagogické praxi
Název práce v angličtině:	Czechoslovak Fortification in the Area of Králíky and the Use of This Theme in Pedagogical Practice
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá československým opevněním v Králické oblasti a podrobněji pojednává o možnostech využití tohoto tématu ve výuce dějepisu.
Klíčová slova:	Československé opevnění, Československá republika, 1935–1938, město Králíky, Králická pevnostní oblast, druhy československého opevnění, rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, didaktika dějepisu, regionální dějiny, tematický plán, dějepisná exkurze, dělostřelecká tvrz Bouda, mnichovská dohoda
Anotace v angličtině	The Bachelor thesis focusses on Czechoslovak fortification in Králíky

	region and discusses in detail the possibilities of using this topic in history lessons.
Klíčová slova v angličtině:	Czechoslovak fortification, Czechoslovak Republic, 1935–1938, town Králíky, the Králíky fortified sector, types of Czechoslovak fortification, Framework Education Programme for Elementary Education, History Didactics, local history, historical excursion, artillery fort Bouda, Munich Agreement
Přílohy vázané k práci:	Přílohy č. 1 – 9
Rozsah práce:	45 stran
Jazyk práce:	Český jazyk